

KUSTBON

FÖRBINDELSLÄNK
FÖR
ESTLANDS SVENSKAR

NR 3 ÄRGÅNG 42
SEPTEMBER 1985

"Livoniae nova descriptio", Johann Portantius, Antwerpen 1573 (den första kartan över enbart Livland). Ur Abraham Ortelius' atlas "Theatrum Orbis Terrarum". Kartan är hämtad ur dr Ilo Kübins privata samling.

Edvin Lagman

Sommardagarna

Förbindelselänk för
Estlands svenskar
Utgiven av kulturföreningen
SVENSKA ODLINGENS
VÄNNER

Redaktör: *Edvin Lagman*
Redaktionssekreterare:
Hugo Mickelin

Ansvarig utgivare: *Thomas Lorentz*
I redaktionen: *Tomas Dreijer*
Göran Treiberg
Inger Söderlund

Red. och exp. Vikingagatan 25 1/2 tr ned
113 42 Stockholm

Tel. 32 48 78

Kustbons & SOV:s postgiro
35 13 11-6

1985 utkommer Kustbon med
fyra nummer

Prenumerationspris 75 kr

Dödsannonser 100 kronor

Övrig annonsering:

1/1 500:— 1/2 300:—

1/4 150:— 1/8 100:—

ISSN 0345-6706

Östgöta

Correspondenten

Linköping

ÖPPETTIDER

i SOV:s och

KUSTBONS expedition

måndag—onsdag—torsdag 08.00—15.00

tisdag 08.00—13.00

fredag 10.00—15.00

Innehåll

Sommardagarna av <i>Edvin Lagman</i>	2
Nargö av <i>Edith Svensson, f Holm</i>	3
Estlandssvenskarna i Immanuelskyrkan i Stockholm av <i>Thomas Lorentz</i>	8
Inbjudan till estlandssvensk kyrkodag	9
Kyrkoherde John Lindström till minne av <i>Elmar Nyman</i>	9
Till minnet av John Lindström av <i>Agnes Hermansson</i>	11
Runökoraler av <i>Thomas Lorentz</i>	11
Till Tallinn! av <i>Vivi Drie</i>	12
Skräcknätter i Helsingfors 1940—44 av <i>Runar Grenfeldt</i>	15
Inbjudan till höstfest	16
”Dag för dag” av <i>Lydia Pöhl</i>	17
Ölbyträff av <i>Agnes Callenmark, f Dans</i>	19
Upprop till Kärrslätt-borna	19
Ett gammalt konfirmandfotografi av <i>Svante Jakobsson</i>	20
Meddelande	20
Annons	21
Familjenytt	21
Födelsedagar	23

Det är bara några dagar sedan vi träffades, flera hundra människor kring det slitstarka motivet hembygden — den förlorade. De yttre minnesbilderna av dagen är klara och osorterade, morgonregnet upphörde, vädret blev — som vanligt — bra eller ganska bra, man stimmade och var glad över återseendet än en gång. Det var mycket folk, bord efter bord fick bäras in, alltefter som nya gäster anlände, en del när programmet redan hade startat. Man minns Thomas Lorentz välkomsthälsning, samsången, Nils Danells kåseri om åren på Birkas som folkhögskolans rektor, utdelningen av årets kulturstipendium till Elmar Nyman, strejkande mikrofoner osv. De fotoutställningar som har bjudits på de senaste årens sommarsamlingar har väckt ett stort och glatt intresse. I år var det Birkas. Dessutom tillkom ett par nya inslag — en konstutställning och utbud av estlandssvenska *skuar*, som tycktes röna en stor uppskattning.

Detta var några sporadiska bilder, sådant som ligger överst i minnet den närmaste tiden. Varje sommarsamling har dock även sin djupare karaktär. En mycket väsentlig del av denna återger Elmar Nymans yttrande i hans tack för utmärkelsen: i våra gamla bygder var rikssvenskan högtidsspråket och dialekterna vardagsspråket, nu är det tvärtom: rikssvenskan är vårt vardagsspråk, de gamla målen är söndagspråk, högtidsspråk, som vi talar när vi samlas i tecknet av det förgångna. Man kan lätt märka den oförställda glädjen över gamla genuina ord och uttryck som plötsligt inställer sig, när man samtalar med gamla vänner som man inte sett på mången god dag, orden väcker glömda dagar och händelser till liv, och allt får med ens sin rätta färgning — och kanske sin färgning.

Det utförs en hel del arbete kring folkminnen, historia, språk m m av estlandssvenska arbetare i vingården — som man brukar säga — både äldre och yngre. Det förtjänar än en gång att påpekas att den yngre generationen har börjat tränga in i det förgångna för att få en riktig uppfattning om sin härkomst. Det kan också tacksamt noteras

att en och annan av den äldre generationen ägnar tid och krafter åt att uppteckna, bevara och belysa minnena av den förra tillvaron i helg och söcken.

Det förefaller dock, som om all noggrann insamling av fakta, alla systematiseringar och sammanfattningar inte skulle kunna ge den klaraste bilden, den bild som har den omisskännliga fläkten av verklighet och som är nödvändig för att blåsa liv i kunskaperna. Där träder våra sommarsamlingar, våra höst- och vårsamlingar in. Det verkar som ett trollspö, när vi plötsligt igen står ansikte mot ansikte och minnena glittrar i ögonen. Man behöver inte uttrycka allt konkret i ord, det räcker med antydningar, tonfall, beteende för att vi åter skall vandra till våra ängar, gå längs våra stränder, segla ut våra båtar, träffas ”te skinnings” eller samlas i gläntan någonstans i skogen.

Går det att föra detta vidare till nästa generation? Den omedelbara präglingen som finns i oss äldre är ju enbart för oss själva. Men det finns utöver detta mycket nog ändå för nästa generation som kan skapa en bild av det som var före dem och som kan berika deras känslö- och tankevärld — mycket som kan kännas som deras eget, värdefullt arvegods som inga andra grupper har.

Banden med det förgångna framträder ju i så många former; det är inte bara minnen och känslor, det är också sång och lek, handstickade vantar och tröjor, åldriga dräkter, sedvänjor och förhållningssätt till omvärlden och de stora problem vi ställs inför i livet.

När jag tänker tillbaka på alla dem jag träffade i söndags, alla jag talade och glammade tillsammans med, träder en bild så konturskarpt fram för mig: människor som fostrats, släkte efter släkte, under hårda villkor men som förmått att ur dessa hårda villkor dra ut en självständighet och egenart, präglad av en märkvärdig glädje över att höra samman i en gemenskap, som växt fram på karga stränder, steniga åkrar och stormande hav.

Nog ligger det väl i detta ett värde som knappast kan överskattas, eller hur?

svårt att avgöra. Däremot kan man konstatera att en gård alltid legat på samma plats sedan Korve Tomas år 1699 blev, som det heter, nysatt där. Det gamla namnet lever kvar i terrängen. Den stora inkquisitionen 1649 hoppar över Nargö, och det dröjer innan vi återigen får höra talas om ön. Men på en förteckning från 1699, där gårdsinnehavarna nämns, finns Korve Tomas och Karvase Mart (Ludne Märten). Det kanske inte syftar på honom själv utan på någon föregångare på gården. Det lustiga är att det fanns ett liknande namn på en 1800-talsfiskare i byn Jurkas på nordostkusten. På listan finns också Isak Eschelsson och Mart Jürgenson, vilka verkar vara svenskar. På denna anges ägarna till 9 jämte 8 söner och 3 bröder. Enligt Russvurm räknar krönikören Gustav Lode år 1698 Nargö till de av ester befolkade öarna. Med en gles och övervägande estnisk befolkning, som dock såväl på 1300- som på 1600-talet haft ett svenskt inslag, får vi räkna under öns äldre bebyggelsehistoria. Helt avfolkad, som traditionen gör gällande, kan ön ändå inte ha blivit. Det synes genom en obruten bosättning på den nämnda Korve Tomas ställe på västsidan. Men så vitt man vet, är det inte fråga om förfäder till de senare nargöborna. Ingen av dem fanns kvar på Nargö. Bebyggelsen på Nargö är av relativt ungt datum — den nuvarande befolkningen är inte den dåvarande. Det skedde en utrymning av ön inför tsar Peters erövring av Reval. Pesten år 1710 har ej noterats som hi-

storisk epok på Nargö. Under den nyare perioden som började med rysk överhöghet, var befolkningen blandad. Den utplacerades på ön efter avfolkningen under det stora nordiska kriget. I ryska guvernementets arkiv refereras till Nargö redan 1726. Men bosättningen kom inte till stånd förrän i slutet på 1740-talet. Kolonisterna värvades från de områden som Sverige genom freden i Nystad och Åbo gått miste om. Dessa områden ställdes under samma administration som Estland. Efter svensk-ryska kriget blev det svåra år i Finland. Det var därför ej så underligt att så många utvandrade från Finland, för att söka sin bärgning på annat håll. Finnarna måste ofta ut i krig. Det var naturligt att folk då, liksom i våra dagar, flyttade till trakter där risken att behöva dra ut i krig var minst. Från denna tid vann den tysk-ryska ämbetsmannaadeln i östersjöprovinserna ett mäktigt inflytande i ryska Finland. Mellan 1740 och 1750 kom de tre första familjerna. Sedermera kom andra familjer, till dess att det på 1790-talet blev 5 familjer bosatta där. Och ännu något senare kom ett tillskott på 7 bröder med familjer. Endast en var gift med en svensk kvinna. Vid denna tid utfärdades med några få års mellanrum två dokument av den dåvarande guvernören i Reval. Nargöborna erbjöds särskilda privilegier, som den övriga lantbefolkningen inte hade, och detta gällde alla som bosatte sig på Nargö. Nargöborna var fria borgare i staden Reval och de undgick den livegenskap som hela est-

niska bondebefolkningen led under. Hela Estlands jord och hela dess befolkning ägdes av 324 balttyska familjer.

Dessa dokument har väl bevarats men saknar numera praktisk betydelse. Nargöborna hade rätt att bosätta sig var de ville och ta den mark de önskade samt det virke de behövde för sin bosättning. Nargöborna hade också rätt att bestämma vem som fick bosätta sig där. Vissa tecken tyder på att de första familjerna hade en viss bildning. De var både språkkunniga och läskunniga. Ej heller var de fiskare till yrket. Bland dem fanns flera med stamfränder från andra redan utvecklade länder. De kom från Svenskfinland (Kyrkslätt), även över Ormsö, Odensholm, Ösel och Dagö. De inflyttade kom till ett obebbyggt område utan kyrka och utan skola. Skogen var ståtlig och öns stora prydnad. Men jordmänen lämpade sig knappast för jordbruk. I äldre tider var det en del som försökte sig på jordbruk, men i början av 1800-talet hade man upphört med att plöja, eftersom det inte lönade sig, varefter man helt ägnade sig åt fiske. Men om Johan Holm, måhända den andra med detta efternamn på Nargö, berättas det att han hade så mångsidigt driven odling, att han inte köpte annat än kaffe och socker utifrån. Faktum är att området på västsidan från början var ett relativt jordrikt ställe. Där förekommer också ortnamn som talar om forna åkrar, där nu är ångar. Holms sålde ångsmark i två omgångar till nargöbor. Nargöbornas försörjning med brödsäd och dylikt skedde i stället genom byteshandel. Råg och korn byttes mot fisk. Fisken som levererades var strömming eller "kilo" (skarpsill) till bönderna på fastlandet. Endast potatis odlades nära gården och gödslades med blåtång. Inte ens potatisen räckte till.

I skogen fanns det gott om bär. Goda bär kunde man plocka tusentals liter hallon, lingon och blåbär i skogarna. Kvinnorna rodde både lördag och söndag till Reval och sålde bären till firma Pfaff som pressade saften och tillverkade Himber-viin. Det fanns gott om svamp och på vissa ställen tranbär och hjortron i riklig mängd. Viktigare än åkrarna var boskapen, särskilt korna, och vad man behövde var hö. På en gård om 7 tunnland kunde man ha 2 kor, en tjur och en häst. Av får hade man 4—5 st, samt 4—5 hönor och en tupp. Svin hade man däremot mycket sällan. Men nästan varje gård hade en liten hund som fick göra skäl för sig vid jakten. Huvudnäringen på Nargö var

Näten hänger på tork.

fiske, därtill kom också säl- och fågeljakt. Haverier och räddningsarbete hörde också till. Nargöbon var till sin natur frihetsälskande och äventyrslysten, dristig och oförvägen men också strävsam, praktisk och individualist. Han var väl anpassad till ett farofullt och strävsamt liv. Lotsningen var också obligatorisk, förordnad av myndigheterna i Reval. De flesta män hade gått i navigationsskola i Baltischport, en del i Arensburg (Kuressaar), där skeppare fick avlägga skepparexamen. Senare blev alla tvungna att en gång till avlägga examen i Reval. Somliga hade långlotsexamen och lotsade fartyg till Riga, ja t o m till Danzig. Kaptener och styrmän fiskade ej men bodde kvar i sina hus på Nargö. Kvinnorna skötte gården med hjälp av piga och dräng. Lotsningen bidrog väl till inkomsten. Nargöborna hade också fallenhet för språk. De gamla talade förutom svenska och estniska ledigt tyska och ryska, och under Krimkriget 1854—1856 lärde de sig också engelska. Engelska flottan hade valt farvattnen kring Nargö som operationsbas.

Fruksamheten på Nargö var stor. Det föddes många pojkar och också många flickor. Men pojkar sökte sig ut på sjön med främmande nationers båtar för att undgå den ryska militärtjänsten, som omfattade 3 år och 8 månader men senare utökades till 7 år. Också kvinnor (mest änkor) deltog i fisket som delägare och också i sjöräddningen. (De fick livräddningsmedaljer eller en gratifikation.) Drunkningsolyckorna var många och flera barn blev föräldralösa och många kvinnor änkor. Båtarna var öppna, och det hände att alla som var med i båten drunknade. Tillväxten blev därför inte så överväldigande. 1850 var antalet svenska familjer 10 med 80 personer, medan esterna som också räknade 10 familjer kom upp till 65 personer.

Penninghushållet präglade nargöbons ekonomi. Dagligen kom de in till Reval och såg och tog intryck av det högreståndsliv som rådde i Reval. Och denna livsstil kom dem in på livet, även på Nargö, särskilt från 1890-talet då sommargäster började komma. Nästan alla kom i beröring med stadskulturen. Ungdomarna längtade att få komma ut. Barnskarorna var stora och det gällde att söka sin bärgning. Flickorna reste till syskolan eller tog tjänst i staden blott för att se och lära och följa med utvecklingen. De var företagsamma och tog gärna itu med en uppgift på egen hand. Arbete skämdes man inte för. Somliga flickor tog t o m en

Fiskebåtar på stranden.

tjänst i S:t Petersburg och reste sedan hem som utmärkta kokerskor och sömerskor. Högreståndsinflytandet såg man också i klädedräkten hos både kvinnor och män. Detta kan man se på gamla kort från 1800-talet. De gamla karlarna ägde cylinder och frack och långpipa, kvinnorna sidenklänningar och caper. Ända till 1873 hade nargöborna betalat ett litet arrende till ryska staten. Men redan 1860 erbjöd kronan nargöborna att köpa hela ön. Men det fanns också ett visst markerat främlingskap mot det tyska herrskapet i Estland. Detta kom till synes då man avvisade ett anbud från en baltisk baron om borgen. Man avstod från anbudet med motiveringen att man ej ville skuldsätta sig. Man kände till hur esterna hade det och ville inte riskera ett direkt adelsvälde. Då bestämde staten att de skulle få köpa gårdarna som de skaffat sig samt få en skogsbit till. Husbehovsved fick de fortfarande ta i skogen. Nargöbornas egendomar var inga gårdar eller hemman, utan kallades ställen. Från 1870-talet började ryska kronan ordna med besittningen av jorden genom avstyckning och försäljning. Ställena varierade i storlek allt ifrån början, också efter skiftet 1878. Därav kom det sig att en del hade en areal på 20 tunnland, andra 14 tunnland (varav hälften skog) eller mindre, beroende på redan innehavd mark, till evärdlig besittning, för efterkommande släkten som det stod i köpekontraktet. Kronan tillsatte en skogvaktare som såg till skogen och byggde ett skogvaktarboställe i Bakbyn.

Enligt forskaren Nils Tiberg var nargöbornas boningshus enastående i sitt slag, och Nargö var den renaste och modernaste av alla öar han sett. Det karaktäristiska för den äldre bostaden på 1800-talet, av inhemsk snitt, var stenköket med skorsten, inbyggd i en stockstuga såsom mittparti av dess bakre långvägg. Det äldre boningshuset bestod av en storstuga med ugn, ett skorstenskök jämte en rymlig förstuga, vari en eldstadslös kammare var avskild på olika sätt i olika byggnader. Den stora förstugan hade dörr på två håll: en stor farstu på framsidan och en mindre farstu på baksidan. Bostaden var rymlig. Nargöstugan, säger forskaren Nils Tiberg, var uteslutande byggd för människans behov. På många håll fick höns och småkreatur bo i stugan under kalla vinterkvällar och hästarna flytta in till farstun. Enligt forskare fanns eldfloken, den skorstenslösa eldstaden, i alla estlandssvenska bygder utom på Nargö. 1850-talets hus fick ett tillskott med ett ugnsvärmt boningsrum på vardera sidan om förstugan och kök. De flesta av 1850-talets boningshus var sk tvåfamiljshus. De inrymde ett relativt rök- och brandsäkert rum samt tvenne praktiskt taget likvärdiga sammanbyggda boningshus, med en veranda på framsidan och en farstu på baksidan. Det förekom också tvåfamiljshus med var sin veranda på framsidan och var sin farstu på baksidan, dvs om tomtens storlek medgav detta. Väggarna var brädbe- lagda, likaså golven. Detta är underlaget för nargöbornas välförtjänta rykte för renlighet. Uthus fanns av flera slag,

allt utspritt på tomten för eldsvådans skull. Där fanns häst och kostall, vistehusbod, klädkammare, mangelbod och näthus, brunn, vedbacke, smedja, källare och en bastu samt en hölada utan innertak, så att man kunde sticka upp hö på loften. 1870 kom fotogenlampan i bruk. Man kan säga att en ny tid i heminredningen började. Fönstren försågs med kapp- och draggardiner och långgardiner. Sängarna med lapptäcken och borden med virkade dukar och prydnadsblommor placerades i fönstren. Golven fernissades och målades och väggarna tapetserades. Husen fick glasverandor, och på vinden inreddes rum för ungdomar. 1934 var invånarantalet på Nargö 450, varav 185 svenskar. Antalet hus var 99, men däri innefattades även andra hus än den egentliga bostaden. Man kan säga att egentliga gårdsnamn inte förekom på Nargö. Hemmanen eller gårdarna kallades "ställen" efter en tidigare ägare eller änka. Bomärken fanns ej på Nargö. Ägarens initialer inbrändes eller skars på redskapen.

Tsaren Alexander II upphävde liv-egenskapen år 1861. Nargö blev egen kommun (vald) 1873. Kapellet byggdes 1850. Skolhuset uppfördes 1876 på samma tomt som kapellet. Skolhuset inrymde också bostad om två rum och kök för läraren. På 1870-talet skickades från Evangeliska Fosterlandsstiftelsen i Stockholm missionslärare till svensköarna i Estland. Till Nargö kom då

Paulus Bergström. Han tjänstgjorde på Nargö i 7 år. Alla, som var födda på 1860-talet och ville gå i skolan, gjorde det, men det var inte obligatoriskt. Det kom elever som var 16—17 år gamla. Mozelli var anställd som präst i S:t Mikael församlingen i Reval. Mozelli hade upprättat ett lånebibliotek som vuxit till 300 exemplar. Biblioteket hade bidragit till att upprätthålla det svenska språket i Reval, vilket höll på att bli uppblandat med tyska och estniska språket. Han föreslog också biblar i skolan och till brudpar.

Svenskarna tillhörde S:t Mikael församlingen i Reval, esterna Johanneskyrkan (Jaani kirik). Så länge skolhus saknades, skedde undervisningen i Smidts storstuga. Sedan missionären Bergström kommit till Nargö, blev det han som predikade och spelade orgel. Före honom lästes svensk predikan av Fredrik Berg och estnisk predikan av Elias Rosen varannan söndag. Prästerna från Reval besökte Nargö två gånger om året. Pastor Mozelli från S:t Mikael församlingen kom alltid pingstdagen och en gång i augusti månad. Då stadsfästes barndop och jordfästning.

Men brudpar vigdes av prästen och lysning kungjordes i moderförsamlingen. Alla inventarier i kapellet var skänkta av Reval. Kapellet var vackert med rundbågade glasrutor och mitt i varje fönster små glasmålningar. I tornet hängde 2 klockor som drogs manuellt. Ryssarna brände det vackra kapellet 1918.

Efter Bergström kom Carl August Berg, också han från Sverige. Han började år 1882 sin verksamhet och stannade 4 år på Nargö. Sedan skickades en estnisk lärare som stannade blott en vinter. Nargöborna protesterade, för de ville ha en svensk lärare. Hans efterträdare blev en nuckösvensk, Johannes Klanman. Ryssarna började kräva att också ryska språket skulle införas i folkskolan. Klanmans ryska språkkunskaper var bristfälliga, och förresten började han att ägna sig åt skogsförsäljning. Nargöborna klagade och tyckte att han borde ägna mera tid åt skolan. Han hade dock fri bostad, ved och lön. Då hade han varit ca 25 år på Nargö. Han efterträddes av Nikolaus Blees, som stannade till 1914, då alla tvingades flytta.

Att ryska flottan behövde en stödjepunkt i Östersjön, hade länge framhållits. Nargö som behärskade båda inloppen till Reval ansågs lämpligt. Redan några år tidigare hade de börjat planera och bygga fästningar på Nargö för att skydda Reval i händelse av krig. Arbetet började på allvar våren 1913. Man hoppades det oaktat att få bo kvar ännu i flera år. Men det blev allt tydligare att man inte hade rätt att förfoga över sin mark och jord. Det led mot hösten, och guvernören kom med uppsägningsorder. Han erbjöd nargöborna att flytta till Monö, där största vattendjupet var 2—3 fot. Nargöborna vägrade. Efter många långa överläggningar och mycket parlamentering lyckades nargöborna få ut sina styvrar år 1914.

Beträffande språket stod nargösvenskan nyländskan så nära, att den knappast bör räknas till de estlandssvenska målen. Den rena nyländskan bibehölls i Bakbyn, Holms och Lillängen. Förresten hade ju Bakbynsborna vistats flera år i Sverige i Öregrundstrakten efter 1914. Barnen var små då de kom till Sverige och lärde sig att tala i Öregrund. I Storbyn, där esterna hade bostätt sig och där blandäktenskap förekom, dök nargödialekten upp på grund av de olika uttalen i svenskan och estniskan. Svenskarna hade svårigheter med det öppna estniska ä-ljudet och också med det estniska uttalet av de två olika ö-ljuden. Esterna hade besvär med tje-ljudet och b-, d-, g-ljuden framför vokaler. Det blev p, t, k i stället. Detta var orsaken till skapandet av nargödialekten.

Redan innan bosättningen uppkom, hade där funnits ryska arbetare och kolare, och också det ryska uttalet av ortnamnen bibehölls.

Nargö fyr, "Majakin", uppförd 1849, sprängd 1941.

På östra sidan i Bakbyn var fästningsbyggena längst komna, de som bodde där hade fått sina pengar och reste till Sverige. Då upprätthölls ännu reguljär trafik Stockholm—Reval var 14:e dag. Nästa grupp, de från Storbyn, åkte flera gånger in till Reval innan utbetalningen skedde. De skulle följa med nästa båtlägenhet till Sverige, men därav blev intet.

Första världskriget bröt ut 1 augusti 1914, och Sverige hade stängt gränsen. Invånarna på Nargös västsida hade blott en frist av 24 timmar och fick lämna en stor del av sina tillhörigheter kvar. Några stannade kvar i Estland och köpte sig hus i Reval, medan en del flyttade till Finland. Ryska rubeln blev värdelös och därmed också ersättningen.

Efter kriget blev Estland självständigt och nargöborna började längta hem. De återvände från Sverige, Finland och Estland. Kvar i Sverige blev blott två familjer. Många av de återvändande familjerna stannade i Reval. Förödelsten på Nargö var stor. Fästningar hade byggts och förstörts. Hus hade jämnats med marken, andra hade vandaliserats. Kapellet bränts och skolhuset förstörts.

Nargöborna började så sakteligen komma i gång med fisket, uppbyggnaden och reparationen av husen.

Nargöbor, som stannade kvar i Reval, bildade en egen lotsförening som senare förstatligades. Nu skedde lotsningen enbart från Reval. Skolan på Nargö började fungera och hölls de första åren i Lillängen, medan skolhuset reparerades. Det blev både svensk och estnisk skola, och det fanns både svenska och estniska lärare. Flera estniska familjer hade flyttat till Nargö. Skolan var 4-årig ända till 1924. Därefter blev den 6-årig som övriga folkskolor i Estland. Kyrkan blev färdig 1938, bekostad av Sverige (byggdes av Harald Holm). Den invigdes i närvaro av bl a biskop Rahamägi, hovpredikanten E Bergman, prästerna Karl Nilsson och Hjalmar Pöhl.

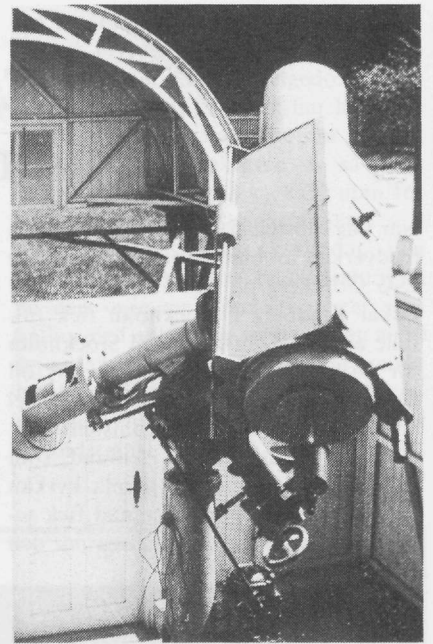
Militären hade blivit stationerad på Nargö och hade baracker och förläggningar både i Storbyn och Majakin (Fyrtornet). Det var förbjudet att bosätta sig i den delen som kallades "Jurkas". Också den tillhörde militären. I Storbyn hade större delen av Männiku blivit avspärrad med taggråd.

Återinflyttningen medförde förändringar med nya impulser utifrån, och nargöborna levde med den nya samhällsreformen som nu började. Nybyggarnas antal blev allt större. De nybyg-

gen som kom till stånd i Storbyn uppfördes mellan Oppibyn och Neribyn. Det nya samhället var mindre regelrätt byggt så att i Storbyn en bestämd ordning var svårare att ange. Motorbåtar, skutor och galeaser byggdes. Men den första galeasen byggdes på Nargö redan 1903. Handeln med Finland kom i gång. Ungdomarna gifte sig och fick eget hushåll, antalet blandäktenskap växte också. Svenskarna var i minoritet. Militären var ju stationerad där, och giftermål med ester förekom allt oftare. Men på den kulturella sidan hände inte mycket, kanske beroende på de avbrutna bosättningarna.

Det fanns ett fåtal som önskade ge sina barn en bättre skolbildning och av den orsaken flyttade de in till Reval. Nargöborna, som stannade i Reval, var måna om att barnen efter avslutad folkskola skulle fortsätta till gymnasiet, somliga t o m till högskolan. Man kan dock lugnt konstatera att de inte var särskilt intellektuellt lagda. Däremot hade flera nargöbor konstnärliga talanger. Många målade och ritade relativt bra utan någon undervisning.

Men på Nargö föddes år 1879 den världsberömda vetenskapsmannen Bernhard Schmidt, kallad det "ensamma geniet" som inte bara var den enda estlandssvensk utan den enda från Estland genom tiderna som vunnit världsrykte. Han kom att spela en revolutionerande roll inom den astronomiska instrumenttekniken som Einstein gjort inom fysiken. Vid ett av sina experiment som ung pojke fick han högra underarmen avsliten; alla fortsatta experiment utfördes med en arm. Som 16-åring var han telegrafist vid sjöräddningskåren i Estland, senare retuschör vid en elektrisk firma. Efter en kort vistelse vid Chalmers i Göteborg kom han till universitetet i Mittweida. Lösningen på ett stort optiskt problem fann han på Hamburg-Observatoriet. Han fotograferade solförmörkelsen på Filippinerna, och i Kalifornien står hans "Big Schmidt", det stora Schmidt-teleskopet, och används ännu. På Uppsala observatoriums filialobservatorium Kvistaberg, vid Mälaren nära Bro station, finns sedan 1963 i bruk ett Schmidt-teleskop. En gata i Mittweida är uppkallad efter honom sedan 1957. Bernhards barndomshem förklarades för kulturhistoriskt minnesmärke 1961. Han dog 1935 och fick inte själv uppleva det segertåg som hans geniala skapelse gjort över världen. Hans brorson Erik Schmidt är numera en berömd konstnär.

Det första Schmidt-teleskopet, nu i Bergedorf-observatoriet, Hamburg.

Vad många inte känner till är att Nargö från december 1917 till februari 1918 var en självständig Sovjetrepublik (Volnoj Ostrov Nargen).

Andra världskriget bröt ut på hösten 1939, och 1940 blev det sovjetregim i Estland. En del nargöbor flydde till Sverige redan då, med familj i egna båtar. Nargöborna blev återigen tvungna att lämna sin älskade ö. 1941, då tyskarna erövrade Estland, flyttade en del tillbaka till Nargö. Men snart måste nargöborna evakueras på nytt. Den här gången definitivt. Mellan 1943 och 1944 flyttade de flesta till Sverige för gott, förutom ett fåtal som av olika anledningar blev kvar i Estland. — Det blev slitsamma år för nargöborna som kom över till Sverige. Men för de flesta av deras barn har det gått bra. Många av ungdomarna har efter svensk studentexamen utbildat sig på olika områden. Det finns kaptener, civilingenjörer, bergsingenjörer, tandläkare, civilekonomer och flera jurister. Flera flickor är studentskor, filosofie kandidater osv. Också inom lärarkåren finns nargöättlingar. Nargöborna har tagit igen i Sverige det de förlorade i Estland.

Thomas Lorentz

Estlandssvenskarna i Immanuelskyrkan i Stockholm

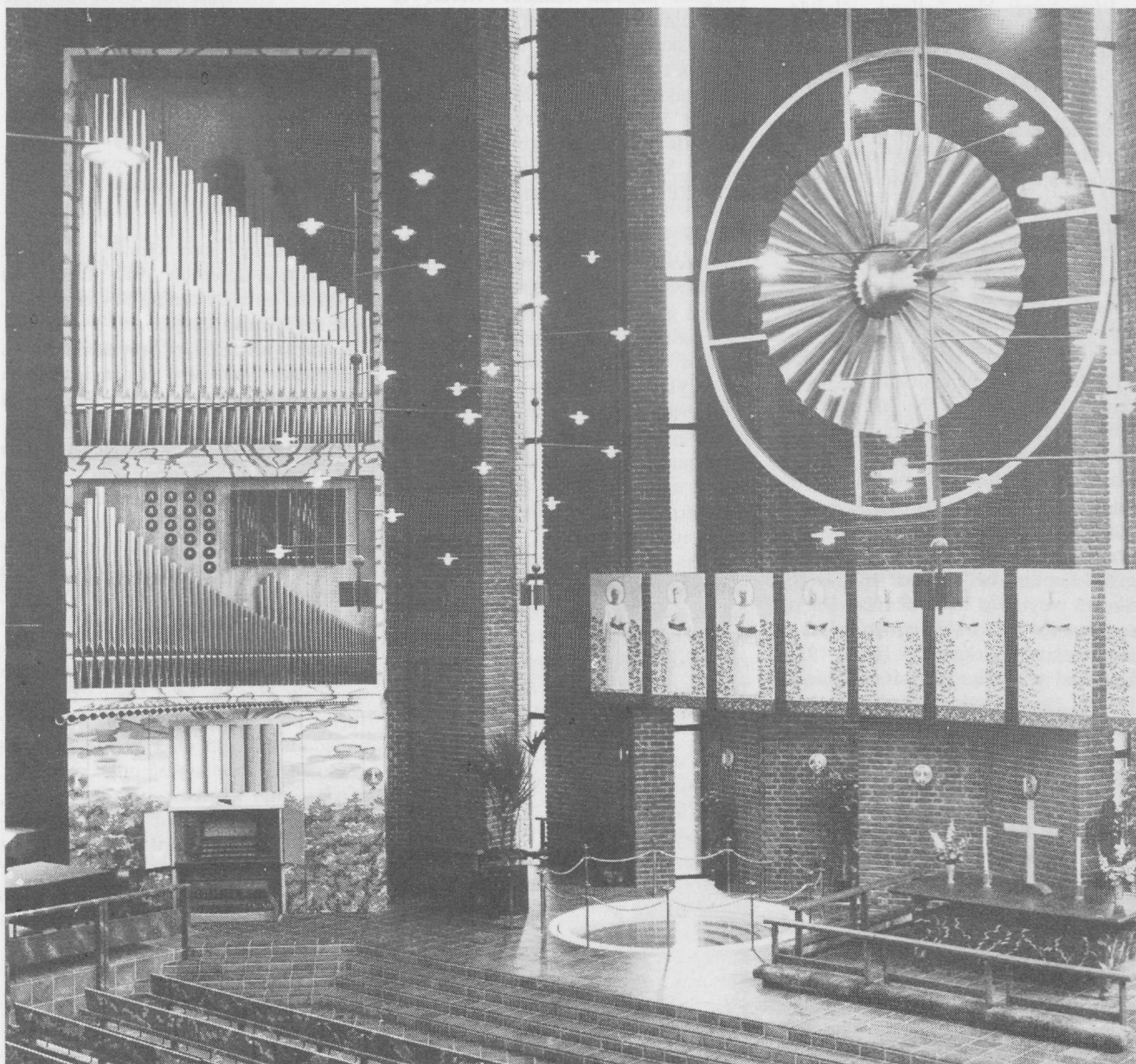
När jag hösten 1935 genom benägen medverkan av bland andra kyrkoherde C-G Grönberg på Runö och professor Oskar Lindberg i Stockholm fick tillfälle att resa från Runö till Stockholm för en viss musikalisk förkovran föll det sig så, att jag som lärare i orgelspel kom att få dåvarande organisten i Immanuelskyrkan, Harald Hedlund, som gav mig lektioner i den gamla kyrkan vid Tulegatan. Denna byggnad fick sedermera skatta åt förgängelsen när den

nuvarande kyrkan uppfördes. Det är med särskilt stor glädje jag nu, efter ganska exakt 50 år, får knyta ny kontakt med Immanuelskyrkan, denna gång i egenskap av arrangör för vår estlandssvenska kyrkodag.

För planering av kyrkodagen har jag sammanträffat med församlingsföreståndare Åke Hedström — som också lovat medverka vid vår kyrkodag — samt med intendenten Evert Ericson. De båda berättade kärleksfullt om sin

nya vackra kyrka och försåg mig med en mängd broschyrer och övriga trycksaker om kyrkan och församlingsverksamheten. Det framkom, att den nuvarande församlingen bildades år 1962 genom sammanslagning av Betesda och Valhalla missionsförsamlingar samt Emauskirkans och Immanuelskirkans församlingar.

Det var i Betesdakyrkan på Florigatan som den nyligen bortgångne pastorn Arthur Johanson i mitten av

Interiör av Immanuelskyrkan. T v orgeln, t h, över altaret, det väldiga triumfkorset, som också är församlingens symbol. Korset är utformat av konstnären Pär Andersson.

1940-talet samlade en stor skara Estlandssvenskar omkring sig. Här lades också grunden till bildandet av den estlandssvenska kristna föreningen, som sedermera kom att finna sin hemvist i nya Immanuelskyrkan. Vi minns med vemod Birger Westerberg, bortgången i sin krafts dagar, som i den nya kyrkan höll estlandssvenska gudstjänster en gång i månaden.

I februari 1974 invigdes den nya Immanuelskyrkan. Den är ritad av arkitekt SAR Sture Frölén. För inredningen har arkitekt SIR Sture Andersson svarat och den konstnärliga utsmyckningen är gjord av konstnär Pär Andersson. Här skall inte redogöras så in-

gående för detta förnämliga byggnadsverk, utan jag överläter till våra deltagare i kyrkodagen att själva bilda sig en uppfattning om kyrkan. Vad mina sagesmän är angelägna att framhålla är den mångfacetterade verksamhet som bedrivs inom församlingen. Gudstjänstlivet är rikt, och på söndagar hålls gudstjänst på svenska, engelska och koreanska. Det bedrivs ett omfattande musikliv, där musikandakter, sångstunder, kör- och orgelkonserter intar en framträdande plats. I övrigt kan i korthet nämnas studiecirkel, hobbyverksamhet, musikskola, bibelskola, ungdoms- och pensionärsarbete samt inte minst det diakonala arbetet.

I Stockholms stifts informationsblad skriver biskop Ingmar Ström år 1978 om "den stora sköna helgedomen vid Birger Jarlsgatan": "Den har låtit mig känna ett stänk av hälsosam avund. Inte för att arkitekturen är så skön (sånt har vi gott om i kyrkan) utan för att den är fylld av folk, nästan jämt".

Estlandssvenskarnas kyrkodag den 26 oktober får också bilda avslutning på den serie av sammankomster som hållits med anledning av att det nu är 40 år sedan uppbrottet från den gamla hembygden. Vid programmets utformning har en tanke ägnats också åt hur en gudstjänst kunde ha firats i de bön-

Forts på sid 10

ESTLANDSSVENSK KYRKODAG

firas i

IMMANUELSKYRKAN,

Kungstensgatan 17, Stockholm
(närmaste tunnelbanestation Rådmansgatan)

Lördagen den 26 oktober 1985 kl 14.00

Programmet upptar orgelmusik, läsning av bibeltexter, församlingssång (många av de kära gamla sångerna) och aftonbön.

Medverkande: Församlingsföreståndare Åke Hedström
Musikdirektör Gunno Södersten

Textläsning: Johan Ahlström, Ormsö
Ingeborg Andersen, Rågö
Tomas Dreijer, Runč
Manfred Hamberg, Rickul
Elmar Nyman, Nuckö
Edith Svensson, Nargö, Reval

Efter gudstjänsten samling i "Kyrktorget" för trivsam samvaro till "Kaffe med dopp" (10 kr).

Hjärtligt välkomna!

Styrelsen för Svenska Odlingens Vänner

Kyrkoherde John Lindström till minne

John Lindström föddes den 11 juli 1909. I hans barndoms hem i Kärrslätt på Ormsö fanns det allvar, gudstro och kärlek till musik och sång, en miljö som var fruktbar för den blivande prästen. Efter studentexamen i Hapsal 1930 och värnpliktstjänstgöring i Narva fortsatte John Lindström sina studier vid universitetet i Dorpat/Tartu där han avlade teologie kandidatexamen våren 1937. Efter att ha genomgått praktiskt-teologiska prov såväl vid universitetet i Uppsala som inför konsistoriet i Reval, prästvigdes han tillsammans med kurskamraterna Ivar Pöhl och Herbert Rosenstein i december 1937 i Reval. För alla tre väntade tjänster i de svenska församlingarna i Estland.

Efter en kortare tjänstgöring på Nuckö utsågs John Lindström till präst på Runö och förordnades tillika som lärare vid dess folkskola. Men redan 1939 såg han sig nödsakad att begära en längre sjukledighet för att få adekvat sjukvård i Sverige. Kriget, ockupationen och andra omständigheter gjorde att han aldrig kom att återvända till sitt hemland.

Det var på den tiden inte lätt att etablera sig i Sverige. Då utsikterna till fast prästtjänst var dystra, beslöt John Lindström att skaffa sig lärarkompetens. Han utexaminerades 1947 från Göteborgs folkskoleseminarium. Men han hade därmed inte övergivit den prästerliga banan. Han fick prästtjänst i Norrtälje i början av 1950-talet och blev dessutom regementspastor vid därvarande luftvärnsregemente och lärare i religionskunskap vid läroverket. Fyra år senare blev han komminister i Sigtuna pastorat med tjänstgöring i Vasunda och Haga församlingar. Under

en tid tjänstgjorde han även i Knivsta pastorat. Han stannade i 10 år i Sigtuna och tjänstgjorde även här parallellt som lärare, i Sigtuna och Märsta.

1967 valdes John Lindström till komminister i Enskede församling i Stockholm. Här kom hans kunskaper i estniska språket och hans kännedom om ester och estlandssvenskar väl till pass. Årsta, dit hans tjänstgöring främst var förlagd, påminde om det blandspråkiga Nuckö. Naturligtvis kom John Lindström också att verka som pedagog i Stockholm.

En sista etapp i den prästerliga karriären förestod: 1973 valde Tolfta församling i Uppsala ärkestift John Lindström till sin kyrkoherde. På Lindströms egen begäran invigdes han i sitt ämbete av biskop Sven Danell. Under sin tid i Tolfta församling tjänstgjorde han också som sjukhuspräst i Tierps sjukhus. 1975 avgick John Lindström med pension och återvände till Stockholm.

En passiv pensionärstillvaro hägrade inte för John Lindström. I många år, ja ända tills sjukdomen band honom vid sängen, fortsatte han att vikariera som präst och som religionslärare (i det estniska gymnasiet i Stockholm). Under sin pensionärstid kom han ofta även att anlitas som predikant i estniska församlingar. När estlandssvenskarna sommaren 1983 firade sitt 40-årsjubileum med bl a andaktsstund i Seglora kyrka var John Lindström den självskrivne predikanten.

John Lindströms begåvning och vitalitet räckte till många aktiviteter utöver prästens och lärarens. Han var verksam inom folkbildningsarbete, sjömansvård, ungdomsarbete av olika slag. Pa-

rallellt med allt detta fortsatte han sina teologiska studier och avlade 1972 teologie licentiatexamen vid Uppsala universitet. Licentiatavhandlingen bär titeln "Naturrätten hos Samuel Pufendorf och hans uppgörelse med ortodoxin" — ett krävande ämne som förutsätter kunskaper från skilda discipliner. Tyvärr förunnades det inte John Lindström att följa vissa påbörjade eller planerade forskningsprojekt. Bl a hade han tänkt utge en studie kring församlingsarbetet i Svensk-Estland.

John Lindström blev 76 år gammal. I nästan fem decennier stod han i kyrkans och skolans tjänst. Han var med sitt stora människointresse en uppskattad predikant och föredragshållare, en kunnig och inspirerande pedagog. Vi tackar John Lindström för hans långa livsgärning i medmänsklighetens tecken. Vårt varma deltagande går till makn Karin som stått vid Johns sida i ljuvt och lett, till brodern Anders och till övriga släktingar som särskilt under Johns långa sjukdomstid varit honom till tröst.

Elmar Nyman

Forts från sid 9

(missions-)hus som fanns lite varstans i Estlands svenskbygder. Sådana "böne-möten" började bli vanliga i och med herrnhutismens genombrott på 1720-talet och leddes ofta av lekmän som läste ur bibeln och förkunnade Guds ord. Men det var kanske framför allt sången — både i kyrka och bönhus — som förenade, vilket jag särskilt här har velat ta fasta på. Vi sjunger således många av de älskade sångerna. Någon lekmannapredikant ur våra egna led medverkar inte, men de olika bibeltexter, som programmet utöver sångerna

bygger på, läses av lekmän, en från varje estlandssvensk ort.

Vi är särskilt glada över att församlingens organist Gunno Södersten är med oss och svarar för orgelmusiken. Han spelar — utöver att han ackompanjerar alla sångerna — som inledning ett av sina egna orgelverk och som avslutning en parafras över "Svensk jag är", komponerad av Axel Södersten till Christoffer Hoas dikt, framförd vid svenskbybornas återkomst till Sverige år 1929. Axel Södersten, far till Gunno Södersten, var på sin tid organist i Im-

manuelskyrkan och väl känd av estlandssvenskarna, särskilt inom den Kristna föreningen.

Vår estlandssvenska kyrkodag börjar kl 14.00, vilket är en timme tidigare än vad som förut sagts. Detta för att vår samvaro sedan skall kunna fortsätta vid en kopp kaffe med dopp — till det facila priset av 10 kronor — i "Kyrktorget" alldeles utanför kyrkan. Vi kan disponera tiden fram till kl 17.00, då församlingens ungdomsverksamhet tar sin början.

Väl mött!

Till minnet av John Lindström

Kyrkoherde C-G Grönberg på Runö reste våren 1936 till Dorpat med sin dotter Aurora för läkarvård. Där träffade han teol stud John Lindström från Ormsö och frågade honom om han ville komma till Runö över sommaren som predikobiträde. Så träffades vi i Arensburg, John på väg till Runö som veniat och jag efter att ha hämtat Aurora, som John nästan varje dag hade besökt på sjukhuset i Dorpat. Båten "Eestimaa" avgick en gång i veckan från Arensburg till Riga och förde med sig post och eventuella passagerare till Runö, varifrån man mötte med fiskebåt någon mil ute till havs. Det blev åskväder på natten, och John kom och sa: "Nu har jag talat med kaptenen, det är omöjligt att runöborna kan gå ut och möta oss. Vi får följa med till Riga och får hoppas komma till Runö på återresan. Var inte orolig, vi står under Guds beskydd."

Snart var vi i Runö prästgård. Kyrkoherde Grönberg, vars hälsa hade börjat svikta och som var mycket nedbruten efter sin hustrus tragiska bortgång genom brännskador på vårvintern, var nu så stark att han kunde vistas uppe. Jag kan se de båda teologerna, den unge och den gamle, när som helst framför mig, gående i trädgården som far och son i samtal, stannande upp då och då. "Ingen ämbetsbroder har givit mig så visa och djupa tankar, ingen", sa John långt efteråt.

John kom till Runö men reste snart. Efter prästvigningen 1937 i Revals domkyrka bestämde både den estniska biskopen Rahamägi och Sveriges ärkebiskop Eidem att John skulle bli präst på Runö. — På Runö väntade vi, det blev advent och jul men ingen präst kom. Havet frös tidigt detta år. Så blev det nyårsdag och med isbrytare kom till ön prästen John Lindström jämte Runös nya sjuksköterska, den rikssvenska rödakorssystem Anna Ollén. Vi fick också en postsäck med julbrev och annat.

I skolsalen blev det på nyårsdagens afton allvarsord från John men också lekar och dans kring julgranen med barn och ungdom. Det blev muntert när vi sjöng "Här dansar far, här dansar mor, här dansar präst och piga" — John dansade nämligen med prästgårdspigan. På trettondedagen gick vi från prästgården tillsammans med syster Anna till några äldre i byn som stjärngossar, vi hade vita lakan om oss, strut på huvudet och ljus i handen.

"Inte kan det vara vackrare i himlen" sa gamle Elias Schönberg och började gråta.

John gick in i tjänsten med ungdomlig glöd. I mitt minne ser jag honom stå i predikstolen, förrätta dop, viga brudpar och jordfästa. Aldrig glömmer jag morgonandakterna i skolan och kvällsgudstjänsterna där under veckorna. Konfirmanderna hade John god hand med. Han hade lätt att komma till tals med folk, var sällskaplig och humoristisk. Hans känsliga natur gjorde honom lyhörd och snar att uppmuntra och värdesätta den minsta tjänst någon gjorde. — För prästen på Runö kunde vistelsen vintertid ibland kännas tung, inga ämbetsbroder eller studentkamrater att tala med, gles postgång.

På sommaren kunde det däremot ibland vara rätt livligt; det kom turister, runöborna själva for med sina båtar till städerna runt omkring och även prästen hade tillfälle att följa med. En stor händelse under Johns och min tid på Runö inträffade, när Radiotjänst med Sven Jerring och medhjälpare i september 1938 under en vecka gästade prästgården. Många inspelningar gjordes, däribland både en högmässa och en aftonsång med predikan av John.

Själv lämnade jag Runö i oktober 1938, efter 8 minnesrika år, där jag fått läsa med dessa ljuvliga öbarn, haft rik och god gemenskap i prästgården och bland öborna i helg och söcken. John träffade jag under en genomresa i Stockholm 1939. Han hade insjuknat på Runö och blivit rekommenderad att söka läkare i Sverige. Världskriget var i full gång och det blev Sverige på allvar för honom. Vi har hållit kontakt med varandra, träffats på runösamkväm, någon gång har jag hört honom predika, nu senast vid en sånggudstjänst i Seglora kyrka på Skansen för två år sedan under Svenska Odlingens Vänners hembygdsgdag. Dagen efter var jag inbjuden till Johns och hustru Carins trevna hem. "Jag är inte så stark längre" sa han. "Gott jag orkade i går." Han sade också: "Det var väl Guds mening att jag blev sjuk på Runö och fick komma till Sverige". — Under åren har vi då och då talats vid; alltid hade han något gott ord att ge på vägen. När en god vän till mig gick bort förra året läste John för mig Sv ps 35:1, nu läser jag den för honom med stort tack för allt under de år som gått — från den stormiga färden till Runö en gång ända till slutet av hans liv.

Varma deltagandetankar i sorgen och saknaden går i dessa dagar till hans goda, uppoffrande hustru Carin, brodern Anders och övrig släkt. Frid över John Lindströms ljusa minne!

*"Vänligt över jorden glänser, strålen av ett himmelskt hopp,
Stilla inom tidens gränser, Evighetens sol går opp,
Ack, så stilla, att mitt öga Hennes sken fördraga må
Och Guds dolda råd förstå."*

*Agnes Hermansson, f Olsson,
f d lärarinna på Runö*

Runö-koraler

Under denna rubrik har det från Rikskonserter/Caprice utkommit en gramfonoskiva. Skivan upptar de folkliga koraler, som dåvarande Radiotjänst spelade in på Runö i september 1938. Utöver koralerna förekommer församlingssång till orgelackompanjemang från inspelningstillfället 1938 samt ringning i Runös kyrkklockor. I inspelningsteamet på Runö ingick från Radiotjänst Sven Jerring och Johan von Utfall och för inspelningen av de folkliga koralerna svarade Carl-Allan Moberg, sedermera Sveriges förste professor i ämnet musikforskning.

Med skivan följer ett rikt illustrerat häfte i vilket fil dr Margareta Jersild (Svenskt visarkiv) presenterar materialet. Bland illustrationerna finns också ett foto av min fädernegård från 1910, med det dåvarande boningshuset, som revs 1912. Det var i det "nya" boningshuset, uppfört på samma plats, där jag sedermera såg dagens ljus.

Skivkonvolutets framsida upptar "Livoniae nova descriptio", Johann Portantius' karta över Livland, tryckt i Antwerpen 1573. Det är samma karta, med lilla Runö, som på den tiden tydligen inte uppfattades vara så liten till ytan, i centrum, som också pryder omslaget till detta nummer av KUSTBON.

Beställning av skivan kan göras med den kupong som medföljer KUSTBON. Skivan kan också köpas på SOV:s expedition.

Thomas Lorentz

Vivi Drie

Till Tallinn!

Förstapristagaren i SONG:s ungdomstävling berättar om sitt pris — en resa till Tallinn i juni 1985.

"Faster Frida — Du är fantastisk med din positiva livssyn och Din ork på denna resa, som i vissa stycken var mycket tröttsam."

Äntligen skulle den bli av, vår Tallinn-resa. Jag mötte faster Frida i Vårtahamnen. Hon var pigg och nyfiken på vad vi skulle komma att uppleva under våra åtta dagar hemifrån.

Det samlades allt fler medresenärer runt incheckningsdisken där Eja, vår reseledare nr 1 stod, några bekanta "hemifrån" och andra helt okända för oss.

Ombord på färjan lät vi oss väl smaka av smörgåsbordets läckerheter. Nästa dag skulle bli provningarnas dag, trodde vi: resan vidare från Helsingfors till Tallinn med "Georg Ots" och sedan den ryska tullen. Så fort tanken snuddade vid begreppet "ryska tullen" slog hjärtat ett extra slag. Våra aningar beannades. Resan med "Georg Ots" var inte särskilt bekväm. Vår trevliga finska reseledare Eja hade nog då ingen aning om, hur obehagligt vi tyckte det var att sitta samlade i biografsalongen ovanför maskinrummet, med en mycket påträngande dieselstank i näsbor-

rarna och maskindunket i öronen. Vi satt där en dryg timme för att ta emot information om tulldeklarationer, valutaväxling m m. — Dessbättre samlades vi i en avsevärt bättre lokal på återresan.

När vi kunde skönja land, gick jag upp på däck för att känna efter om det skulle infinna sig en speciell känsla för det land jag är född i, men till min stora besvikelse överskuggade spänningen inför tullen alla sådana eventuella upplevelser.

Tallinns hamn bjöd lite förströelse, medan vi köade in till tullhuset. Stora kranar, som lyfte kol ur järnvägsvagnar och lät det sila ner i stora svarta högar. Andra stora kranar, som lyfte vidare från högarna ner i båtar, som låg vid kaj.

Äntligen kom vi in genom dörrarna till tullhuset och kunde ana oss till proceduren. Nervositeten ökade för varje meter framåt i kön. Telefoner ringde i ett. Uniformer överallt. Rädslan kröp in i mig, jag visste inte varför eller varifrån. Hela situationen var olustig. Egentligen är de rätt löjväckande, dessa unga män i sina uniformer med de överdrivet stora skärmmössorna, ända tills man står framför dem. De är nämligen två innanför den genomskin-

liga plastrutan. Två par ögon, som bara stirrar helt uttryckslost på mig i vad jag upplever vara en evighet. När jag får gå vidare, på darriga ben, kommer nästa moment, att passera en metalldetektor. Så tur att jag inte har en nyckelknippa eller en stor metallbrosch på mig. Jag får passera. Nästa punkt på programmet är väskgenomgången. Upp med allt på disken och försök att få ner det igen och på med locket, vilket i vissa fall visade sig vara ganska besvärligt. Sedan kommer turen till tulldeklarationen. Ett mycket viktigt papper, där pengar, smycken, klockor osv skall redogöras för. Detta papper är nästintill lika viktigt som passet. Vid utresan skall det stämmas av med den nya tulldeklaration man skriver.

Jag är ingen van resenär, och det var kanske därför jag fann dessa tullformaliteter upprörande och frustrerande. De överskuggade tyvärr vistelsen i Tallinn, för jag började redan nästa dag fundera över hur det skulle bli vid utresan.

Väl utanför möttes vi av anförvanter med blommor i händerna. Värmen och glädjen i välkommandet var djup och äkta.

Hotellet vi skulle bo på blev till vår överraskning Olympia, inte Viru, meddelade vår nya guide nr 2 — Mare. Efter middagen och ytterligare samtal med bekanta somnade vi så småningom. Det hade varit en mycket tröttsam dag, men min faster, som dock är 86 år klarade detta galant. Tänk att ha den spänsten vid så hög ålder!

Nästa dag skulle vi bese Domberget, som med sina 48 m ö h erbjuder en underbar utsikt. Där kan man också se, att Tallinn är en grön stad, rik på parker. Domkyrkan, som ligger där uppe, kommer jag alltid att minnas som den kallaste kyrka jag någonsin besökt. Efter ca 20 min därinne var jag så gott som djupfryst. Det bestående intrycket av den kyrkan är kyla och dunkel.

Vi besökte även en rysk-ortodox kyrka, där det pågick en begravningsceremoni med underbart vacker sång. Atmosfären i den kyrkan var, trots ceremonien, varm, vänlig och levande.

Lunch serverades på hotellet kl 13 i regel. Maten bör nog nämnas särskilt. Personligen tyckte jag att den var både vällagad och riklig. Det jag minns bäst

Tallinn/Reval vid havet.

är surlimpan, surkålen, fläsket och sist, men inte minst, soppan!

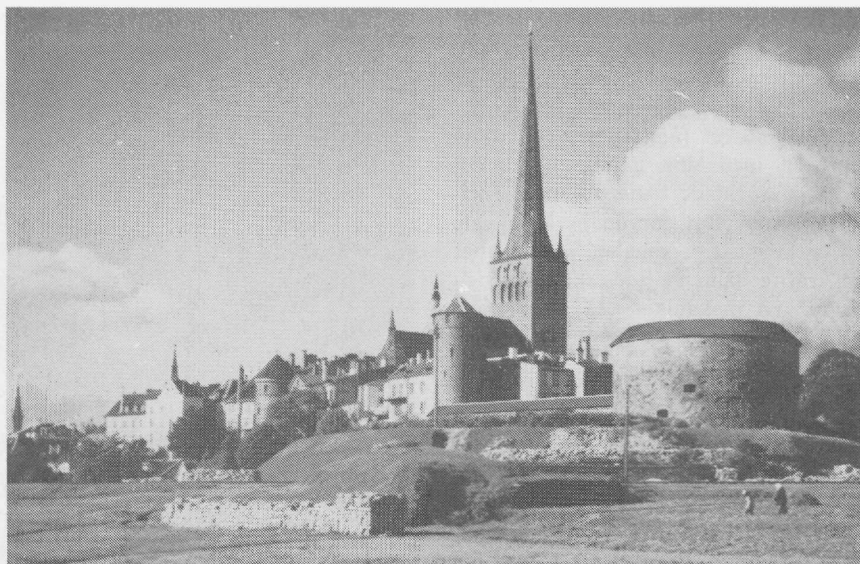
Efter lunch ägnade vi oss åt en rundvandring i nedre staden. Åh, alla dessa vackra gamla hus! Jag, som älskar hus i alla de former, fick verkligen mitt lystmäte. Många vackra vyer, att förevisa med min kamera. Dessvärre visade det sig, att jag inte hade någon film insatt! Ett misstag, som man bara gör en gång, sägs det.

Om nu min entusiasm över de gamla delarna av staden var stor, bör jag nog också nämna det sorgliga i att se hus förfalla i övriga delar av staden. Det gick lätt att föreställa sig kylan inomhus vintertid. Det byggdes också nya bostäder. Ett enormt bostadsområde var under utbyggnad strax utanför Tallinn.

På eftermiddagen skulle vi ansöka om att få resa ut till våra hemorter i Rickul. Detta skulle göras skriftligt och lämnas till vår guide i Tallinn, Mare. Hon skulle sedan översätta det hela till estniska och lämna till Intourist-byrån.

På kvällen såg vi en opera av Smetana framförd av Estoniateatern. En fascinerande och färgstark upplevelse. Publikerna var blandad och biljettpriset rent otroligt lågt, 1 rubel och 60 kopek. Vi turister fick betala något mer, men priset nådde knappt upp till vad en biljett kostar här i Sverige.

På onsdagen besökte vi sångfestarenan och fick se en film från senaste sångfestivalen som hölls 1980. Helt fan-

S:t Olai och "Tjocka Margareta".

tastiskt hur man kan organisera alla dessa människor.

Efteråt for vi med bussen, den buss som vi alltid förflyttade oss med, till Kadriorgparken och slottet. Att vandra i den parken en het sommardag måste vara en lisa för både kropp och själ. Lummig grönska, grönt dunkel och svalka.

Slottet Kadriorg är Estlands konstmuseum nu, och vi tittade på konst från skilda tidsepoker och i olika stil. I varje rum satt en oftast bastant dam och såg till, att vi inte rörde något eller på annat sätt uppförde oss fel. Då gruppen lämnade rummet, släckte hon takbelysningen, varpå damen i nästa rum tände sin.

Eftermiddagen var fri från sightseeing. Det är gott att vila benen!

På kvällen fick vi det trista svaret på vår ansökan att besöka Rickul. Avslag! Förbjudet område! Inga förklaringar, pang på med luren bara. Vi fick nämligen själva ringa upp ett anonymt telefonnummer och redogöra för ärendet, och vi blev bemötta på, som vi tyckte, ett mycket oförskämt sätt. Takt och god ton existerade inte hos den myndigheten. Det märkliga var, att bara timmen innan då vi fick telefonnumret av guiden, lät hon påskina att det hela nog skulle gå bra.

Torsdagen den 13 juni

Luften gick ur oss. Hoppet om att få återse någon del av vår verkliga hemtrakt släcktes.

Den här dagen skulle vi besöka den olympiska byn i Piritä. Numera med avflagnad glans. Därute fanns även Bir-

gittinerklostrets ruiner. Klostret måste ha varit en imponerande anläggning på sin tid. Vi gjorde även en rundvandring på skogskyrkogården denna vackra försommardag, där jag bäst minns, hur en fågelmamma matade sin unge i ett träd alldeles ovanför oss.

Fredag sista dagen

Det känns bra att resa hem nu. Sightseeingen sista dagen ägnades åt Teater- och musikmuseet samt Marinmuseet.

Alexander Nevskij-katedralen.

Revals domkyrka, S:ta Maria.

Jag var inte så närvarande denna förmiddag. Tullproceduren som låg framför oss trängde sig på i tankarna. Skulle det bli lika obehagligt som vid inresan?

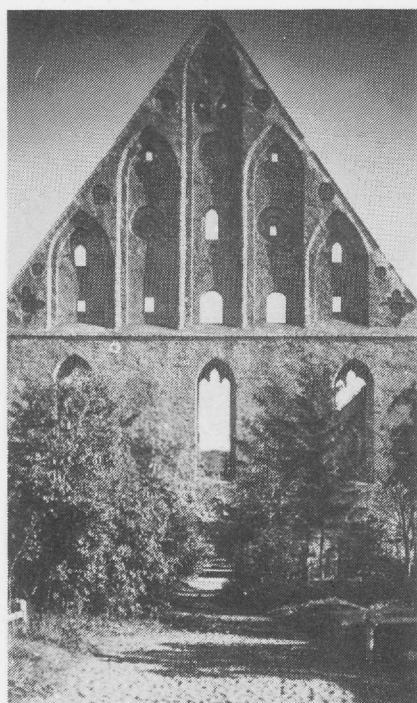
Musikmuseet fångade till slut ändå intresset med sina gamla instrument och självspelande konsertpianon, spel-dosor m m. Det förvånansvärda var, att en av museipersonalen, som vanligt en kraftig dam, vevade, skruvade och petade på mekaniken, så att vi fick lyssna på alla dessa gamla klenoder. Jag undrar just hur många gånger om dagen hon förevisar på det sättet?!

Efter Musikmuseet tog bussen oss till det gamla försvarstornet "Tjocka Margareta", i vilket marinmuseet är inrymt. Utsikten från taket var imponerande. Vi såg några hus därifrån, som kallas "Tre systrar". De var från 1400-talet. Lite längre upp i staden, längs stadsmuren, låg "Tre bröder", även de från medeltiden.

Det började regna och vi skyndade till hotellet och en sen lunch.

Timmarna före avfärden till hamnen hade vi en trevlig samling på rum 2015, där vårt bagage var uppsamlat. Stämningen var hög. Åter kom några vänner bosatta i staden med blommor.

När vi skulle gå till bussen öppnade sig himlens portar. Regnet formligen vräkte ner. Tillinn gråter, sa guiden.

Birgittinerklostrets mäktiga gavel.

Svenska skolan vid Riddargatan. Utplånad vid flygräd i mars 1944.

Köandet i tullhuset var enormt trött-samt. Packat med folk, klämda blommor, mängder av bagage. Spänd väntan.

Jag trodde inte mina ögon, när jag åter konfronterades med samma unge man som vid inresan. Nu log han, bad mig ta av hatten och sade faktiskt "tack" på ryska. Ny passkontroll innan vi gick ombord.

Äntligen i Helsingfors! Vilken känsla att krypa ner mellan släta, vita, fräscha lakan.

Lördagen i staden ägnade vi åt att handla basturökt skinka och surlimpa.

Under eftermiddagstimmarna samla-

des estlandssvenskarna som varit med på resan i hotellvestibulen och berättade minnen "hemifrån". Det gav anledning till många goda skratt.

Jag har vid flera tillfällen undrat över vad det är som gör att det känns så bra när man träffar andra estlandssvenskar och får "språk noka-svensk". Antagligen är det så, att ens rötter får näring ur detta. Personligen känner jag mig vederkvickt till både kropp och själ av att få sitta och bara lyssna till några som berättar minnen från tiden "därhemma". Slutligen — tack faster Frida samt mina kusiner Sylvia och Inga för ert fina resällskap.

Runar Grenfeldt

Skräcknätter i Helsingfors 1940—44

Efter fullgjord värnplikt, 18 månader i estniska armén, utskrevs jag den 31 december 1939. Finska vinterkriget mot Sovjetunionen pågick då med full intensitet. Med sorg i hjärtat såg vi i Rickul ryska flygeskadrar flyga ut över Finska viken mot Finland, fullastade med bomber. På återvägen till flygbaserna i Estland var flygeskadrarna ibland splittrade.

Efter freden den 13 mars 1940 mellan Sovjetunionen och Finland fortsatte krigsrustningarna i hela Europa. Sjöförbindelserna var avbrutna mellan Estland och Finland. I maj 1940 kom flygtrafiken i gång, från Tyskland över Warszawa, Reval (Tallinn) till Helsingfors, med tyska Lufthansas flygplan.

Estland hade för att hindra massflykt från landet denna oroliga tid stiftat en ny lag eller förordning, som gav kommunerna rätt att hindra utlandsresor. Det behövdes nu kommunintyg (velskrift) för utresa. Jag besökte kommunalkontoret (velshuse) och begärde intyget. Sekreteraren, Arvid Schönberg, frågade: "Vad ska du göra med intyget?". Han fick svaret: "Jag skall resa hem till Finland". "Ditt hem är här", var sekreterarens svar. (Vi var närmaste grannar under min barndom. Jag utflyttade till Finland 1936.) Då visade jag mitt utrikespass och visumhandling till Finland, där alla myndighetsstämplar bestyrkte min begäran. "Ja, kom tillbaka i morgon." Han skulle läsa igenom nya bestämmelsen om detta intyg. Dagen därefter erhöj jag färdigskrivet intyg. Det var första gången i mitt unga liv jag kom i kontakt med en spirande förmyndarbyråkrati.

Nu var snabbhet viktigt. Jag bokade per telefon plats till Helsingfors. Åkte omedelbart till Reval och köpte flygbiljett, därefter med taxi till flygfältet utanför Reval. Jag var ute i god tid, väntade två timmar på flygplanets avgång.

Nu inträffade helt oväntat ett intermezzo. Kontrollanten av resehandlingarna visade tydlig nonchalans emot mig, troligen på grund av mitt ungdomliga utseende. Han talade om, att "det är endast statstjänstemän som får resa med flygplanet, det är farligt att flyga!". (Hur rätt han hade erfor jag den 14 juni, någon vecka senare.) Nu var goda råd dyra! Hur skulle jag klara av denna man? En statens tjänsteman. Jag visade kommunintyget, sedan utri-

kespasset med stämplor från tidigare tur-returesor med flyg samma färdväg, därefter Finlandsviseringen och sist flygbiljetten, enkel resa. Talade dessutom om för kontrollanten att mitt hem och min bostad är i Finland. Kontrollanten ändrade sig helt och sade: "Du har allt!" och bad mig artigt in i flygplanet och önskade lycklig resa. Därefter sade han: "Jag vill också resa men får inte". Han begärde sedan min adress i Finland, som antecknades av honom. Flygplanet startade sedan skakande på ojämn flygbana. Efter ca 25 minuter flög vi in över Finska kusten och landade på Malms flygplats. Resan blev lycklig och bekväm.

Tyvärn stoppade stridsflygplan senare denna flyglinje. Fredagen den 14 juni 1940 sköt två stridsflygplan med beteckningen SB 2 ned ett flygplan som trafikerade flyglinjen till Helsingfors, i närheten av Keri fyr i Finska viken. Flygplanet tillhörde finska Aero, ett junkerplan med namnet Kaleva. (En militärbåt, K 301, var strax där och fiskade upp medföljande post som även innehöll diplomatpost.) Alla flygpassagerare och besättningen omkom genom denna barbariska handling. Sju passagerare, två tyskar, två fransmän, en amerikan, en svensk och en estländare. Det hände några veckor efter det att jag flög med denna flyglinje.

Marsfreden mellan Finland och Sovjetunionen varade till 25 juni 1941, därefter inträdde krigstillstånd. Finland återtog Karelen med Viborg, Hangö, Salla, Petsamo m m. Därmed började ett långt och blodigt krig, till lands, på haven och i luften.

Luftkriget var vi med i, när flygbomberna föll runtom oss, på nära håll. Vi bodde i Baggböle, Mellangårdsvägen 18, en förort till Helsingfors, nästan hela fortsättningskriget, med oerhört kalla krigsvintrar och ibland luftlarm flera gånger om dygnet. Flygbombningen skedde på natten.

Efter en nattbombning, med 200 till 300 flygplan, blev affärernas skyltfönster och andra fönster helt söndersprängda. Glassplittret låg på gatorna. All trafik avstängdes en kort tid. Glassplittret skyfflades i högar. Fönsterglasen ersattes med pappkartong och annat, tillfälligt, och trafiken kom i gång. Vid ett tillfälle lastade jag två järnvägsagnar med glassplitter och sålde till glasbruk. Jag körde som lastbilsåkare.

Bilens bränsle var gengas, från asp- och björkved.

Under ett av bombanfallen föll sprängbomber så nära vårt hus att lufttrycket ifrån bombexplosionen kändes emot ansiktet och mössan föll av huvudet. Huset skakade och knakade till den grad, att väggklockan åkte på sned. Porslinet klirrade i hyllor och skåp. Det smattrade i träden, på marken och hus-taken, när småsten ramlade ned efter bombexplosionen. Jag hade tur som undkom stenregnet. När smattret hördes ställde jag mig intill husväggen, explosionen kom från motsatta sidan av huset. En sten föll in i skorstenen där mina föräldrar bodde, en liten stuga på samma tomt som vi.

Först fälldes lysbomber med kraftigt ljussken, man kunde läsa mitt i natten ute. Strax därefter föll sprängbomberna med explosioner hela tiden. Från marken kring Helsingfors sköt hundratal luftvärnskanoner mot bombplanen. Luftvärnselden och bombexplosionernas ljud var intensivt som ett bombinferno. Denna upplevelse kan inte beskrivas i ord. Barnen blev så skrämde att de kröp under sängen, som de trodde att skydda sig. Detta var helvetet på jorden.

Skolorna stängdes i Helsingfors. Elektriska strömmen fungerade hela tiden, utom vid ett tillfälle, när en bomb föll på en el-stolpe.

Tre stora bombanfall drabbade Helsingfors, den 6—7, 16—17 och 26—27 februari 1944. Sammanlagt 15 000 bomber fälldes av ryska plan, som gjorde ca 1 500 inflygningar. Men bara 5 % av bomberna nådde sitt mål, resten föll i sjön på isen eller slog ned på obebyggd mark. 150 människor omkom. 109 hus förstördes och 370 skadades.

Ylande vissling hördes, sedan kom skrällen. Helsingfors försvar var förstärkt med 12 nattjaktplan. Strålkastarnas ljus svepte i luften över staden. 20 sovjetryska flygplan sköts ned, ca hälften av luftvärnet och resten av jaktplan. Spärreliden från försvaret försvårade bombningen. Luftförsvaret hade även radar till förfogande.

Under dessa massbombningar tog jag familjen med i bilen och åkte 15 km inåt landet, till min hustrus barndomshem, Silfver, i Tusby. Längs färdvägen såg vi många svarta bombkratrar bredvid vägen. Där fanns en betongbro över Vanda å, en km från Helsing kyrkoby,

denna bro försökte de ryska flygplanen bomba sönder. Närmaste bombkrater var ca 100 m från bron. Jord hade kastats på vägen, men det gick att köra igenom. Jag körde tidvis med parkeringsljus och med släckta strålkastare. Det var allmän mörkläggnings även för bilar. 10 km till och vi var i någorlunda säkerhet för bomber och luftvärnseld, den natten. Luftvärnsgranaterna kunde också vara farliga, en del ramlade ned på marken som blindgångare.

Dessa nattliga resor upprepades tre gånger. I bilen var vi sju vuxna och tre barn. Undertecknad Runar med hustru Rakel och barnen Gunvor och Gunnar, min syster Margit med ett barn Angelicka, mina föräldrar Herman och Lydja, dessutom en grannfamilj, Gustava och Wilhelm Sjö. Mindre bombanfall förekom otaliga gånger om nätterna. Då sov vi hemma som vanligt. Smällar och dunder hördes i nattsömnerna.

I Baggböle fanns inga skyddsrum att gå i undan bomberna, endast något mindre skydd. Vi tänkte, att var vi än befinner oss i bostaden eller ute i det fria så hjälper ingenting. Bomberna kan falla var som helst. Det finns en högre makt som bestämmer hur länge ens liv varar.

Klockan 18.15 den 6 februari 1944 gavs luftlarm nr 396 i Helsingfors. Det var upptakten till februaridramat. De första bomberna föll klockan 19.22.

På Helsingfors bangård i Fredriksberg stod överbefälhavaren Gustav Mannerheims specialtåg, som samma dag anlant till Helsingfors.

Försvarsminister Rudolf Waldén och handelsminister Väinö Tanner var bjudna på middag till tåget om kvällen. Tåget åkte till Dickursby, ca 15 km från Helsingfors och in på ett stickspår i ett grustag, där middagen aväts. Minister Tanner antecknade efteråt att Mannerheim var förargad över att utrikesledningen skött fredskontakterna illa och att det var på tiden att sända i väg fredsförhandlare.

På Skatudden fick Länsfängelset en träff. Fångarna greps av panik i sina låsta celler. Direktören räckte nyckelknippan till en fånge och bad honom låsa upp alla dörrar. Åtta fångar rymde. De övriga stannade kvar och hjälpte till att släcka en eldsvåda i bageriet. Bomber föll vid Fabriksgratan, där Barnmorskeinstitutet och Barnkliniken låg. I Malm och Vallgård krossades trähus, och eld flammade upp som autodaféer över sina innevärdare, som låg fjättrade av nedfallna bjälkar. Det brann i Sörnäs, i Tölö, i centrum, Sand-

viken och Gräsviken. Värst brann det på Skatudden. Svårast drabbades Kronbergsgatan 11—13. Hela huset rasade över skyddsrummet. Många dog strax. Några lyckades skadade kravla sig ut eller hjälptes ut av andra.

Det tredje och sista stora anfallet kom den 26—27 februari. Planen kom i jämn ström, som ett luftburet tåg från Leningrad. 1 000 inflygningar gjordes den natten. När de fällt sin last återvände de till Leningrad efter ny last. Det var det långvarigaste, ihärdigaste och största anfallet i omfattning. När det var slut brann Gardeskasernerna och Tyska kyrkan. Universitetet var delvis sönderbombat. I Brunnsparken låg grova lindar och lönnar huller om buller i snön.

Frivillig evakuering från Helsingfors hade redan börjat. Det blev bråda dagar för mig, med lastbilen, med flyttningar av folk och bohag till landsbygden. En flyttning minns jag särskilt väl. Det var en del av Kommunistpartiets handlingar som flyttades till Järvenpää (Träskända), en mindre landsortsstad ca fyra mil från Helsingfors.

Som lastbilsåkare hade jag en körning med granris till Malms begravningsplats, utanför Helsingfors. Där såg jag hur det fasansfulla och oerhört råa luftkriget drabbade civilbefolkningen. Kvinnor och män låg i rader, en del med armar och ben avslitna. Kläderna var kvar på liken. 17 bomboffer jordades i massgrav på begravningsplatsen i Malm den 21 februari 1944.

Kriget fortsatte. Fronten flyttades in över Finlands gränser. Viborg förlorades. Finska Republiken mobiliserade alla reserver och hejdade Sovjetunionens framryckning.

Mitt stora bekymmer återstod, att ordna utresetillstånd till Sverige. Sex veckors vandrande från det ena ämbetsverket till det andra löste även denna sak. I juni 1944 reste jag och min familj med ångfartyget Eolus från Åbo till Skeppsbron i Stockholm.

Nykvarn den 9 april 1985

Runar Grenfeldt

En del av angivna uppgifter kommer från Krigsarkivet.

Välkommen till estlandssvenskarnas

HÖSTFEST

lördagen den 16 november 1985, kl 18.00

Plats: Spårvägsrestaurangen, Blåsut. Enskede, Stockholm

Förhandsanmälan erfordras till SOV:S

exp, per tel 08-32 48 78

per brev enl exp:s adress

I undantagsfall till ngn styr medl

Inträde kr 90:— inkluderar mat, kaffe, öl/läsk, musikunderhållning m m. För dansmusiken svarar Bröd Johanssons trio — välbekant sen tidigare år. Sedvanliga restaurangrättigheter.

**Väl mött
önskar styrelsen för SOV**

Lydia Pöhl

”Dag för dag”

Här fortsätter Lydia Pöhl sin dagbok från sommaren 1941 fram till Revals fall 28 aug och dagarna därefter.

5. När jag utgjuter min bedrövelse — ingjuter Gud sin frid. Sorgen går ut genom den ena dörren — och stillheten in genom den andra. — Den dag skall nog komma — då jag på dessa ställen — som jag kämpat en förtvivlad bönens kamp — får frambara mitt tackoffer!

Må den komma snart!

”Gräv ner ditt bekymmer som tynger din själ —

Gräv ner det i djupet förborga det väl.”

”När natt dig omhöljer — tänk stilla därpå —

Lägg fram det för Jesus — han hjälper dig då.”

6. I dag var det en glädjedag på Wormsö — och för den enskilde. ”Babilons” fångar fick vända åter till sina hem — men blott kvinnor och barn. Jag fick stryka många på min bönelista — många med tack för bönhörelse. Den största Glädjen var: — brev från Hj. och från Ellen! *Du är densamme!* ”Du har räddat — räddar — och skall framdeles rädda. Och trygg jag står på klippans kam — Han vacklar ej — min fasta borg — *Min Jesus.*
7. ”Om ock våra missgerningar vittna emot oss — så hjälp dock Herre för ditt namns skuld.” Jer 14:7.
”Du skall icke behöva frukta natens fador — icke pilen som flyger om dig” Ps 91:5. Fast det dundrar — styr Gud kulorna! —
8. I dag är det Ivars födelsedag — för tre dagar sen var det Peters. Tänker på det förflutna — tänker på nuet — och på framtiden — hur skall den se ut? — *Guds hemlighet!* Jag släpper dig ej med mindre — än jag får se mina båda söner igen i din helgedom på predikstolen som sanna präster.
10. I dag på söndagen — fanns där två begravningar. — Inga klocktoner — ty ryssarna hade spikat kyrkodörren fast. Det kändes så vemo-

digt och jag saknade även Hj. på gravarna — önskade att han nästa gång stod där! Gud förbarma dig! — låt min önskan gå i uppfyllelse!

11. ”Ack hur ofta vi oss sarga — Möda, sträva utan lön. Blott för att vi icke bära — Allting fram till Gud i bön.”
Kanske gräset växer högt på vägen till vårt bönehus — och spindelnät hänga framför dörren. — *Giv mig mera förbörens ande!*
12. Aldrig förr har de skjutit så mycket som i dag. Jag stod mellan ugnen och skorstenen — hörde hur kärvarna föllo på taket — det klingade hemskt! Ändå förebrådde jag mig att jag sökte denna plats — ty när jag bedt Gud styra kulorna — måste jag även tro på hans beskydd och ej själv söka skydd.
13. I dag har det gått liksom i går — svåra sammanstötningar mellan flygare och fartyg. Slutet på allt? — Menskligt sett — nederlag för vår ö! Men vi tro på Änglavakt — ”vi skola vila under den Allsmäktiges skugga — tills det onda har gått över.”
14. I dag är det underbart lugnt — inte ett skott. — Men — lugnet föder oro! — ”Herren skall icke övergiva sitt folk, för sitt stora namns

skull.” I Sam 12:22. Att stilla förbida Guds hjälp — därmed sätta vi hans trofasthet på prov.

15. *65 år!* — Huru många vackra minnen äro ej förbundna med 15 aug och 15 mars! Allt är som en dröm! Lycklig du käre — som slapp allt detta jag upplevat dessa elva år. Det sista — nuet — sätter sin allvarliga prägel på allt. Du som ej hade att kämpa med motgångar i livet — skulle du ha orkat med alla händelser? Du slapp allt — när du stod på din höjdpunkt och det är bäst som det! Ty — *”Gud inga misstag gör.”*
16. Har önskat mig — när det varit som hårdast — till Riddareg, Reval. Gud må förlåta mig! — Ty är han ej mäktig att bevara mig likadant här — och är han ej mäktig som han var i vintras — att bevara vad jag äger där — utan min närvaro? — Jag klentrogne!
”Tro när dig världen förföljer — Med dig i ugnen het — Vandrar en Gudason härlig — Prövade själ det vet.”
17. Söndag vid graven. Hemtade blommor till årsdagen — fast två dagar senare.
”Det är den tröst som Gud i sorgen ger — Att de vi älskat inte lida mer.”

Väderkvarnar i Hullo.

- I dag morgon kl 6 väcktes vi redan av ett svårt dunder — ja — våra fiender — eller fridstörare — måste undanrödjas. Nu är det åtta veckor — huru länge? *Guds hemlighet!* Skönt den som sluppit allt! — men lika skönt är det att leva — när jag har uppgifter att fylla — *bedja för de mina!*
Var äro de alla? — Så tryggt att Gud vet vart de äro. "Du Herre är vår Fader och förlossare — '*Urtidens Gud*' — är ditt namn."
Skjutningen var enastående nu på kvällen. Må allt sluta väl — när Gud sitter vid ratten — vad är då att frukta? — Vi hava bevis därpå att han gör det. "En tillflyktsort är urtidens Gud — och nedåt sträcka sig hans eviga armar."
19. "Av mörksens här vi kringvärvda är — O vik ej från vår sida."
I natt fick vi ett stort skrämshot — en torped sänkte det största fartyget. Vad du gör — gör snart — men icke som vi vill — utan din allvisa vilja måste ske. Se vilken förödelse har gått över oss — du och ditt ord trampas under fötterna. Om vi blott tro — finns där ingen "Goljat" som ej du är mäktig att besegra; — ingen fråga som ej du kan besvara; — intet behov som ej du kan uppfylla.
20. I dag natt var en sorgenatt. Gråt och jämmer! Tretton årgångar män fingo gå ut mot kriget. *Vad du gör — gör snart O Gud!* Befria oss från våra förtryckare! — Må de här ej komma längre än till Hapsal — för dig är det omöjliga möjligt!
"Herre du känner all min trängtan och min suckan är dig ej fördold"
"All oro och sorg vike fjerran — På Guds den allsvåldiges bud."
Tänk vilka härliga löften — ändå vill ängslan stundom överfalla mig.
21. Jag hade den föreställningen — att när mitt hefte är fullskrivet — äro tyskarna här. Nu började jag i dag det nya — men hoppas att de ej äro långt mera. Jag börjar det nya — med den bön att Gud ville skona mig från denna bittra sorg — att andra gången genomleva en för tidig grav.
För 11 1/2 år tillbaka — var jag ensam om kampen att ej duka un-
- der — Gud gav mig kraft som dagen var — men lärde mig även därigenom känna till min nästas nöd — ja — jag känner hur det känns — att frukta och ändå hoppas — kanske Gud är mig nådig och ger mig min make tillbaka. Jag hoppades — jag trodde — men trots allt — *förgäves!* — Huru förstå min Gud? — Men den Gud som inga misstag gör — lärde mig snart förstå — att jag ej fick trätas med honom — ej ställa honom den frågan: *Varför!* — Livet var för skönt! — det kunde omöjligt gå så vidare — utan att själen lidit nederlag. Jag kan blott säga: genom allt detta har min ande fått nytt liv — och det var kanske även Guds mening.
"Sälla äro de som sova — de som slutat vandringen."
Skulle vi ej unna våra kära hädangångna — den eviga vilan? !
23. Ryktet går att även kvinnor skola föras (deporteras. Red:s anm). Det svärd som smides mot oss, skall ej lyckas — ej heller hava framgång. Gud skall rädda oss ur denna världsberömda kommunismens våld — som det kristliga England och Amerika understödjade.
24. "Men den som tror skall finna — Löftena de stå kvar." Med dessa ord — började jag i dag min söndagsmorgon. Ordet: "*Tror*" — gav mig mod och kraft — ty jag frågade mig sjelv — av vilken orsak jag icke skulle tro? — gör jag gud till en ljugare? — då — ja då — kan jag ej tro! Det är lösningen! Nu är det nio veckor — minns att Hj. sade när kriget hade pågått en dag: Det dröjer 10 dagar — och övernästa söndag predikar jag på Nuckö. Av tio dagar har det blivit veckor — och vi skola hoppas — när denna sista vecka är om — att det ändå har blivit ett. Vi veta ej vad morgondagen hemtar — men ett veta vi säkert — att Gud sörjer för all vår nödtorft — vad behöva vi sen mer.
25. Kommunisterna ha flytt från Reval till Dagö. Även en båt gick i dag genom sundet till söder — varpå har sjungits sången: "En sjöman älskar havets våg," — på kvällen hittades en flaska — med 23 namn — "Wormsöbor" som funnits ombord, — de sista mobiliserade. Trafiken — mellan Wormsö — Hapsal är avbruten.
26. I går kväll blev det sagt till mig — att det var bäst att stanna natten uppe. Jag tog Gud på ett tidigare löfte — och lade mig. Löftet lydde: "Jag vill stanna under hans vingars skugga — tills det onda har gått över."
27. "Abigail" sade till "David" — att Gud kan bortslunga hans fiender liksom ur en slunga. Likadant kan han göra med våra förtryckare, så att detta vapen de smida emot oss — ej skall hava någon framgång. "Vårt fasta hopp till Herran står — vi vill hans hjälp förbida" osv.
28. Det dundrar — man påstår att det är Tallinn. Bort med all ängslan! — "Herren råder stor i nåder — utan gränser är hans makt. Ondskans snaror — mörkrets faror — vika för hans trogna vakt." "Vad som är omöjligt för människor, är möjligt för Gud." Luk 18:27.
Ps 94 föll även på dagens text och passar just för i dag, — ja — han förbliver vår *borg* — *vår tillflyktsklippa!* Han är vår skyddskällare — och vi behöva ej gräva någon. Läs även "Dag för Dag" — d 28/7.
29. Tallinn föll i går — namnet med (nu Reval). Fast jag har väntat på detta ögonblick — känns det ändå vemodigt! Skulle gerna vilja kasta en blick in i denna stad — som har varit mitt hem i över trettio år. Huru ser den ut? ! — Gud förbarma dig över alla som lida! —
30. Det är så underbart — att jag just nedskrev i min dagbok den 94 Ps kl 3 — en timme före Revals erövring. — Den passar till händelsen. Av Hjs tio dagar har nu blivit tio veckor — en prövotid för oss estländingar och särskilt för dem som gömde sig på skogar. Gud har underbart hållit vakt om de våras gömställen här på Ön! Slutet är ej ännu — men ett vet vi — *Han är densamme!* Det avgörande ögonblicket är när som helst inne. Fader — lemna oss ej ensamma — stå oss bi — ty vi vilja förbli under dina vingars skugga — tills det onda är över!
"Låt vår oväns onda hjärta böjas — Av försonlighetens glädjebud. Och vår suck för honom städse höjas — Hör oss milde — gode — Herre Gud."

Ölbyträff

Lördagen den 11 maj var det byträff — Ölbacksborna träffades genom La-sors-pappas — Alfred Granbergs — försorg i den vackra Fruängsgården.

Vi var 94 från babyålder till 93—94 år; även Bergsby-, Roslep- och Spit-ham-bor med anknötning till Ölback fanns med.

Det var hälsande, kramande och frå-gande "vem är du?". Många hade ju inte setts på mycket länge, kanske på 40 år, och för många andra var det första gången, för den unga generationen som är född i Sverige.

Nu var det gott med kaffe och spette-kaka som hitlevererad från Göte-borg av en Ölbackebo, Skrivars Harry. Tankar byttes, bilder tittades på.

Alfred höll ett litet anförande om byn där han fick fram bl a att Ölback kunde liknas vid en centralort som en liten huvudstad: där fanns kommunal-hus, kyrka, dam- och herrskräddare och skomakare.

Ett 25-tal boningshus fanns och 114 personer bodde i byn.

Alfred berättade också om deras överfärd till Sverige med bensinstopp, där de fick vända åter till Odensholm och skaffa bensin och så äntligen framme i Hangö och sedan till Sverige den 25 februari. Här var då full vinter.

Därefter åt vi en god middag tillsam-mans, och Runar Grenfeldt med dotter spelade upp till allsång. Runar höll ett anförande om upplevelserna under finska kriget.

Alfred underhöll oss med att spela cittra och sjunga; dessutom behärskade han munspelet med bravur — "inte visste jag att han hade sådana talanger"

Alfred Granberg och Runar Grenfeldt.

De församlade.

— därefter spelade Runar upp till dans för dem som ville ta sig en svängom — de var väl inte så många. Att träffas och prata var mottot.

Som alltid när man har trevligt går tiden alldeles för fort. Därför är det en önskan och ett "måste" att vi snart

skall träffas igen för att lära känna var-andra ordentligt.

Tack Alfred och Ida med barn för allt arbete Ni lagt ned för att vi skulle kunna träffas.

Agnes Callenmark / född Dans

Upprop till Kärrslätt-borna från Ormsö

Med anledning av många Kärrslätt-bors önskan om en alldeles egen "Kärrslätt-träff" inbjudes nu alla bybor med familjer, släkt och vänner, såväl unga som gamla till en trevlig samvaro lördagen den 23 november i Eesti Maja, Val-lingatan 32, 1 trappa, kl 15.00—20.00.

Alla som önskar delta, ombeds att före den 1 november ringa in anmälan till SOV-kontoret, Vikingagatan 25, tel 08-32 48 78, eller till Hans Selin, tel 08-46 95 16. Uppgiv namn och telefon-nummer och antal personer som tänker komma.

Denna anmälan är tyvärr nödvändig

för att vi skall kunna ordna med loka-len, mat och kaffe. Biljetten sättes till självkostnadspris och betalas vid en-trén. Cirkapris 70:—.

Vi hoppas särskilt att många ungdo-mar kommer. Vi tänker visa några bil-der och berätta om Kärrslätt som kan vara av intresse just för ungdomar som saknar egna minnen därifrån.

I övrigt blir programmet enkelt, typ "skimlingsbin" där vi kan prata om gammalt och nytt och minnas den tid då vi bodde på andra sidan havet, för 40 år sedan.

Väl mött!

Ett gammalt konfirmandfotografi

Bland de minnessaker som jag förde med mig hem efter mitt första besök på Ormsö 1927 är originalet till fotografiet av en grupp konfirmander. Den skäggprydda mannen är klockaren Johan Lindström, kusin till min farfar. Nog vore det intressant att erhålla svar på följande frågor:

1. Vilket år togs fotot?
2. Är någon av flickorna och pojkarna ännu i livet?
3. Känner någon igen en far, mor, syster eller bror?

4. Vad hette prästen och kvinnan vid hans sida?

Jag föreslår att svar sänds till "Kustbons" redaktion.

Svante Jakobsson

Fotnot

Förhandsinfo av JE/HM

1. Fotot återger konfirmander år 1911, födda år 1893.
2. Vid Kustbons pressläggning fanns 4 flickor och 1 pojke i livet.
3. Kustbons läsekrets: svara på frågan!

4. Den finlandssvenske prästen hette Väinö Emmanuel Melin, född i Finland år 1874. Präst på Ormsö från 1902. Lämnade denna post i febr 1917, då han tillträdde en kyrkoherdetjänst i Hammarland på Åland. Kvinnan vid hans sida hette då Helmi Jürjer, senare gift Martinov, från torparstället Andosa i Sviby. (Far Gustav, mor Jula.)

Klockaren var född den 7 okt 1835 i Borrbö och dog där den 6 jan 1917.

Svante Jakobsson

Familjenytt

Födda

Therese, född den 6 juni 1985, dotter till Rolf Nilsson och Inger Nygren, Östersund.

Vår son, född på Danderyds BB den 4 juni 1985. Birgitta, f Dreijer, och Johan Kull.

Förlovade

Kenneth Svensson och Ann Westerman, Uppsala den 28 juli 1985.

Vigda

I Tuna kyrka den 25 maj 1985 Sören Westerman och Karin Gustafsson, Jönninge.

Göran Westerman och Lena Breimark, Saringe.

I Häverö kyrka 25 maj 1985 Peeter Jensen och Pia Mändla.

I Överenhörna kyrka 21 juni 1985 Jouko Kallio och Anna Mändla.

Döda

Julius Kehlman, född den 3 december 1892 i Korkis, avled den 20 maj 1985 i Norrköping.

Toomas Kübar, född den 19 februari 1904 i Vippal, avled den 26 maj 1985 i Eskilstuna.

Helga Adina Elisabet Kūits, född Luther den 30 november 1913 på Nargö, avled den 5 maj 1985 i Uppsala.

Axel Sandvik, född den 1 augusti 1925 i Vippal, avled den 27 november 1984 i Eskilstuna.

Oskar Seeman, född den 28 april 1913 på Nuckö, avled den 14 juni 1985 i Stockholm.

Johan Tammgren, född den 3 april 1908 på Ormsö, avled den 20 juni 1985 i Stockholm.

Olga Vesterman, född Granberg den 7 november 1899 i Rickul, avled den 1 maj 1985 i Stockholm.

Katarina Enkel, född Sträng den 5 juni 1885 på Ormsö, avled den 24 juni 1985 på Gotland. "Gotlands Tidningar" beskrev den 6 juni 1985 hennes 100-årsfest på Follingbo sjukhus, med foto av släkten, som hade samlats.

Maria Aspelin, född Wallin den 7 oktober 1900 på Ormsö, avled den 19 augusti 1985 i Stockholm.

Mathias Ringberg, född den 18 november 1903 på Rågö, avled den 23 augusti 1985 i Upplands Väsby.

Vi minns med stor saknad

John Lindström

vår vän alltsedan skoltiden i Hapsals gymnasium i det fria Estland.

Klasskamraterna

Meddelande

Du som beställer Birkas-bilder — meddela SOV:s expedition vilken årskurs det gäller!

Vår älskade

Ida Alkvist

född Olljum

* 11 september 1905 i Rapla, Estland
† 12 augusti 1985 i Stockholm

har lämnat oss, bror, brorsöner, svägerskor, övrig släkt och vänner i sorg och saknad.

VALDUR
ILMAR och GUNVOR
Hans, Elisabeth

*Så tag nu mina händer
och led Du mig
att saligt hem jag länder
o Gud, till Dig.*

Vår älskade

Göran Sigvard Appelblom

* 30 april 1935
† 5 augusti 1985

djupt sörjd och saknad.

Mostrar
Faster
Släkt och vänner

*Du somnade stilla
när färden var slut
Från allt vad du lidit
Du nu vilar ut*

Vila i frid

Vår kära tant "Rosi"

Rosalie Brus

* 11 oktober 1887
† 10 juli 1985

har lämnat oss och flyttat till sitt himmelska hem. I ljusaste minne bevarad.

Norrköping den 11 juli 1985

ALIDA
med familj
Filadelfiaförsamlingen, Stockholm

För mig är livet Kristus och döden en vinning.

Handstickade, liljekonvaljmönstrade

Långsjalar

yller, billigt.
Telefon: 08-64 81 14.

Vår kära Mor
Farmor och Svärmor

Mathilda Dyrberg

* 11 december 1901 i Rickul
† 20 juni 1985

har lugnt och stilla insomnat.
Oändligt sörjd och saknad av oss alla.

INGVALD och INGRID
REIN

INGRID och OLLE
ALBERT och SYLVIA

Syskon

Släkt och vänner

Sollentuna Missionsförsamling

*Tack för allt Du har givit
av Din rika varma själ.
Tack för att Du hela livet
alltid ömmat för vårt väl.*

Vår kära Mamma
Mormor och Farmor

Julia Freiman

* 9 augusti 1897
† 7 maj 1985

BERTHA och ARTHUR
ARVID och SIV

Barnbarn

Syskon

Övrig släkt och vänner

*Blid och mild Du var till sinne
Lämnat oss så kärt ett minne
Allas hjärtan helt Du vann
Ty Din godhet den var sann*

Min käre Make
vår Bror, Morbror och Vän

John Lindström

* 11 juli 1909
† 10 augusti 1985

I ljus minne bevarad

Årsta den 16 augusti 1985

KARIN
ANDERS

Gunnar

Sven och Aili

Ruth

Martha

Övrig släkt och vänner

Sv. Ps. 380:9, 10

Vår kära

Ingrid Hallman

* 9 oktober 1921 i Rickul
† 5 juni 1985 i Stockholm

Sörjd av

Mor

Syskon med familjer

Övrig släkt och vänner

Vår käre Far,
Svärfar och Morfar

Anders Sandell

* 2 september 1901

har i dag fått flytta till sitt himmelska
hem, lämnande oss, övrig släkt och
vänner i djup sorg och saknad.

Huddinge den 17 augusti 1985

MARIA och ERIK
Barbro

Monica

Göran och Annette

Gittan och Edvard

KATARINA och HANS

Filadelfiaförsamlingen

Psalt 23

*Fars grånade huvud har lagt sig till ro,
tankar och oro fått vila
Nu har Du gått till ett sällare bo
till Mor, att tillsammans få vila.*

Vila i frid

Vår älskade Faster och Moster

Ida Engbusk

* 16 september 1893 i Estland

Har i dag stilla insomnat.

Eskilstuna den 1 juli 1985

SVÄGERSKA

Syskonbarn med familjer

Släkt och vänner

*Du somnade stilla
när färden var slut
Från allt vad Du lidit
Du nu vilar ut
Aftonstjärnan lyser så blid,
Vila i frid.*

Vår älskade

Herman Hamberg

* 20 september 1895
† 10 maj 1985

OLGA

Släkt och vänner

*Av sjukdom plågad så trött du var
men utan klagan du smärtan bar
Din kamp är slut, du lider ej mer
till ro och vila du bäddas ner*

Vår kära Mor och Svärmor
Mormor och Farmor
Farmormor och Mormorsmor

Ida Schönberg

* 17 april 1902

har stilla insomnat.

Rotebro den 18 maj 1985

Älskad och saknad

ELLA BRITTA STURE
med FAMILJER
Övrig släkt och vänner

*Tålig var Du intill slutet
Hoppet höll Du alltid kvar
Minnet skall förbli i ljuset
Minnet av hur god Du var*

Vår kära Mor och Farmor

Agneta Sjöman

* 4 oktober 1901

har i dag stilla insomnat.
Sörjd och saknad av oss,
övrig släkt och vänner.

Köping den 28 maj 1985

EDVIN och EVA
AXEL och MAJ-LIS
HILDING och ANNA-LISA
IVAR och EIVOR
SVEN och HARRIET
Barnbarn
Barnbarnsbarn

*Din trötta fot nu vila fått
Mång tusen steg för oss Du gått
så villigt i det sista.
Tack, lilla Mor, för omsorg vår
Alltifrån späda barnaår.
Och sedan genom livet.*

Vår käre

Ivar Stahl

* 8 november 1926 i Höbring

har hastigt lämnat oss.

Habo 1 april 1985

Mor
Syskon med familjer
Övrig släkt och vänner

Våra kära

Alida Treiberg

* 30 juli 1909

† 26 maj 1985

WOLDEMAR
ERLING
STEN och LILIAN
GÖRAN och MADELEINE
Barnbarn
Syskon
Släkt och vänner

Våra kära Mor
Farmor och Mormor

Olga Westerman

* 7 november 1899 i Rickul

har i dag lämnat oss i oändlig sorg och
saknad.

Fruängen den 1 maj 1985

OSKAR och HELGA
Susanne
INGRID och INGVALD
Rein
MILDRED och MANFRED
Ronny och Arja
Syskon, släkt och vänner

*Du lever i minnet
Du finns alltid där
Vi glömmer Dig aldrig
Du var oss så kär*

Födelsedagar oktober—december 1985

90 år

Maria Ljung, född Freiman den 23 oktober 1895, Nuckö
Anton Stahl, född den 19 november 1895, Rickul
Lovisa Wahtman, född Stromback den 20 november 1895, Reval
Martha Gottkamp, född Blees den 23 november 1895, Rickul
Olga Kaljurand, född Vesterholm den 2 december 1895, Rågöarna
Maria Åkerman, född Borrman den 30 december 1895, Ormsö

85 år

Elin Targama, född Klingberg den 5 oktober 1900, Rickul
Ida Marie Hallman, född den 6 december 1900, Vippal
Katarina Berggren, född Söderblom den 30 december 1900, Ormsö

80 år

Helmuth Läck, född den 1 oktober 1905, Dagö
Elin Vilhelmine Eriksson, född Stavas den 5 oktober 1905, Odensholm
Johan Törnblom, född den 11 oktober 1905, Ormsö
Herman Fagerström, född den 19 oktober 1905, Vippal
Inez Elisabeth Vogel, född Ihrman den 5 november 1905, Reval
Katarina Österlin, född Appelblom den 5 november 1905, Ormsö
Anders Byman, född den 18 november 1905, Ormsö
Mathilda Vikman, född Friman den 24 november 1905, Nuckö
Voldemar Ribon, född den 1 december 1905, Nuckö
Mathias Åkerblad, född den 6 december 1905, Rickul
Aline Grenbaum, född den 14 december 1905, Vippal
Robert Ambros, född den 15 december 1905, Reval
Johan Nordsten, född den 15 december 1905, Ormsö
Maria Karlsson, född Murman den 29 december 1905, Ormsö
Maria Espling, född Rosenborg den 31 december 1905, Rågöarna

75 år

Alide Engman, född den 8 oktober 1910, Rickul
 Robert Eduard Mitman, född den 14 oktober 1910, Nuckö
 Johan Ungerson, född den 18 oktober 1910, Narva
 Elfride Korjus, född Reinvald den 27 oktober 1910, Reval
 Anton Tennisberg, född den 3 november 1910, Rickul
 Alice Österman, född Vesterholm den 5 november 1910, Rickul
 Oskar Nilsson, född den 14 november 1910, Rickul
 Kristina Elisabeth Södergren, född Gran den 24 november 1910, Runö
 Anders Dahl, född den 15 december 1910, Ormsö
 Alide Björkvall, född Brus den 31 december 1910, Nuckö

70 år

Ellen Maria Meerik, född Kiiin den 1 oktober 1915, Reval
 Johanna Mathilda Bedman, född den 5 oktober 1915, Nuckö
 Maria Lilja, född Björkman den 8 oktober 1915, Ormsö
 Salme Sedman, född den 12 oktober 1915, Reval
 Olga Adelheid Brun, född den 20 oktober 1915, Reval
 Hans Bergström, född den 22 oktober 1915, Ormsö
 Valter Kaup, född den 24 oktober 1915, Reval
 Agneta Westerblom, född Andersin den 24 oktober 1915, Ormsö
 Edita Koinberg, född den 31 oktober 1915, Nuckö
 Gisela Beate Reuss, född Öberg den 6 november 1915, Dorpat
 Katarina Hammerman, född Österberg den 9 november 1915, Ormsö
 Anders Friberg, född den 15 november 1915, Ormsö
 Lydia Kröndström, född Grundsten den 16 november 1915, Ormsö
 Maria Stenman, född Bäckman den 19 november 1915, Ormsö
 Katarina Söderholm, född Holm den 25 november 1915, Ormsö
 Alide Brandt, född den 27 november 1915, Nuckö
 Lars Stenholm, född den 8 december 1915, Ormsö
 Herman Villsaar, född den 11 december 1915, Korkis/Ösel
 Hilda Elfride Miron Hallberg, född den 12 december 1915, Penninge
 Melita Regina Vesterbusch, född den 18 december 1915, Rickul
 Rosine Klingberg, född Borrman den 23 december 1915, Rickul

65 år

Leida Bles, född den 26 oktober 1920, Nuckö
 Armilde Elisabeth Aruvee, född Mathiesen den 31 oktober 1920, Nuckö
 Maria Blomkvist, född Klasson den 3 november 1920, Runö
 Helmuth Lebbin, född den 14 november 1920, Hapsal
 Eva Lindkvist, född Vestersten den 17 november 1920, Reval
 Felix Ambros, född den 21 november 1920, Nuckö
 Oskar Pella, född den 23 november 1920, Korkis
 Katarina Åkerman, född Pihl den 27 november 1920, Ormsö
 Richard Bernhard Greisman, född den 1 december 1920, Nuckö
 Arvid Adolf Svahn, född den 5 december 1920, Runö
 Emil Anders Lundström, född den 15 december 1920, Ormsö
 Jaan Alun, född den 28 december 1920, Nuckö
 Helga Lindqvist, född Westerblom den 29 december 1920, Hapsal

60 år

Henrik Melin, född den 3 oktober 1925, Runö
 Rafael Brunberg, född den 14 oktober 1925, Rickul
 Alide Freneta Reets, född Laanes den 20 oktober 1925, Nuckö
 Helga Sigrid Sekobon, född den 20 oktober 1925, Nuckö
 Lembit Pella, född den 24 oktober 1925, Korkis
 Juta-Rut Arm, född Miil den 25 oktober 1925, Reval
 Einar Brandt, född den 25 oktober 1925, Nuckö
 Gunnar Georg Bergström, född den 26 oktober 1925, Ormsö
 Herman Hallman, född den 28 oktober 1925, Vippal
 Alfred Adolf Laning, född den 30 oktober 1925, Reval/Nuckö
 Emma Elvira Weideskog, född Engdahl den 30 oktober 1925, Ormsö
 Agnes Erdman, född Pella den 31 oktober 1925, Korkis
 Axel Pella, född den 31 oktober 1925, Korkis
 Laine Nordbäck, född Teras den 1 november 1925, Asuküla
 Karl Eduard Rosen, född den 1 november 1925, Nargö
 Ida Rosalia Granberg, född Sjöman den 1 november 1925, Ormsö
 Yngve Erland Tennisberg, född den 4 november 1925, Rickul
 Sanfrid Granberg, född den 6 november 1925, Nuckö
 Lydia Agneta Selin, född Enkel den 6 november 1925, Ormsö
 Einar Peedu, född den 15 november 1925, Nuckö
 Fred Johannes Rönkvist, född den 16 november 1925, Ormsö

Ellen Broman, född Linneberg den 20 november 1925, Rickul
 Gunnar Berggren, född den 26 november 1925, Reval
 Emil Herman Nyblom, född den 29 november 1925, Ormsö
 Sigrid Elfrida Simonsson, född Freiman den 3 december 1925, Nuckö
 Gunnar Hans Friberg, född den 15 december 1925, Ormsö
 Harald Hilmar Hallman, född den 16 december 1925, Vippal
 Axel Murman, född den 16 december 1925, Ormsö
 Egel Ahlström, född den 20 december 1925, Ormsö
 Dorrit Ines Dreiman, född den 20 december 1925, Reval
 Ellen Elvine Lövholm, född Gärdström den 25 december 1925, Ormsö
 Meinhard Mändla, född den 28 december 1925, Korkis
 Yngve Valhelm Anton Besterman, född den 30 december 1925, Rickul

50 år

Ivar Emanuel Nordgren, född den 1 september 1935, Runö
 Elin Eleonora Klement, född den 4 oktober 1935, Rågö
 Sture Erling Borrman, född den 7 oktober 1935, Rickul
 Henrik Selin, född den 14 oktober 1935, Ormsö
 Willy Johannes Heyman, född den 23 oktober 1935, Reval
 Aimi Kiiin, född den 25 oktober 1935, Reval
 Gunnar Svärd, född den 25 oktober 1935, Ormsö
 Sten Treiberg, född den 27 oktober 1935, Rickul
 Ingrid Vikstrand, född den 3 november 1935, Runö
 Ants Peep Leemets, född den 8 november 1935, Reval
 Ingrid Gunhild Fält, född den 10 november 1935, Ormsö
 Albert Arvid Mickelin, född den 13 november 1935, Ormsö
 Ernst Thure Schönberg, född den 24 november 1935, Rickul
 Astrid Elvira Ingeborg Hammerman, född den 25 november 1935, Ormsö
 Alida Ingrid Andersson, född Kornblom, den 28 november 1935, Ormsö
 Sylvia Irene Lindström, född den 8 december 1935, Ormsö
 Sture Evert Koinberg, född den 9 december 1935, Rickul
 Helga Vesterblom, född den 9 december 1935, Nuckö
 Helga Astrid Samberg, född Schönberg den 15 december 1935, Nuckö
 Eilike Tårback, född den 20 december 1935, Reval
 Lilja Olep, född den 22 december 1935, Vippal
 Herta Freiman, född den 26 december 1935, Nuckö